

Kesişen Yollardan Daralan Alanlara: Türkiye’de Kadın ve LGBTİ+ Örgütlerinin Barış Mücadelesi

Güley Bor • Güneş Daşlı • Nisan Alıcı

Demokrasi, Barış ve Alternatif Politikalar Araştırma Derneği

**Kesişen Yollardan Daralan Alanlara:
Türkiye’de Kadın ve LGBTİ+ Örgütlerinin Barış Mücadelesi**
Eylül 2021

Yazarlar

Güley Bor, Güneş Daşlı, Nisan Alıcı

Düzeltili & Son Okuma

Sevcan Tiftik

Tasarım & Uygulama

Volkan Muyan

İngilizce Çeviri

Oğul Köseoğlu

Yaman Öğüt

İngilizce Düzelti

Frances Mullings

İngilizce Son Okuma

Paul Benjamin Osterlund

Kapak Fotoğrafı

Barış için Kadın Girişimi’nin başlattığı “Ölümden Değil Yaşamdan Yanayız: Barış ve Hakikat Hakkımızı Savunuyoruz” kampanyası kapsamında düzenlenen barış nöbeti, Diyarbakır, 2016

Kaynak: Sendika.org

İletişim

Remzi Oğuz Arık Mah. Büklüm Sk. No: 44/4 Çankaya/Ankara

info@demos.org.tr

www.demos.org.tr

This project is funded by
the European Union.
Bu proje Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir.

HAKLARA DESTEK
İnsan Hakları Örgütlerini
Destekleme Programı

Bu rapor Haklara Destek Programı kapsamında Avrupa Birliği desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Demokrasi, Barış ve Alternatif Politikalar Araştırma Derneği’ne aittir ve Avrupa Birliği’nin ve/veya Haklara Destek Programı’nın görüşlerini yansıtmamaktadır.

İçindekiler

Teşekkür	1
I. Giriş	2
II. Metodoloji ve Kavramlar	7
III. Kadın ve LGBTİ+ Örgütlerinin Barış Mücadelesini Şekillendiren Politikalar	15
IV. Geleneksel Yöntemlerden Yaratıcı Eylemlere: Örgütlerin Barış Çalışmaları	22
A. Çözüm Sürecinin Öncesini ve Sonrasını Kapsayan Bir Mücadele	22
B. Çözüm Sürecinin Sunduğu Olanaklar	23
C. Çözüm Sürecindeki Faaliyetler ve Kazanımlar	26
a. Kadınların müzakere masasına dahil oluşu	27
b. Barışı talep etmenin farklı yöntemleri	28
c. Sürecin üçüncü tarafı olmaya aday kadınlar	30
d. Kürt kadınların demokrasi ve kadın politikalarıyla birlikte ilerleyen barış mücadelesi	30
V. Barış için Ortak Mücadele: İttifaklar ve Ayrılıklar	33
A. Barış Talebinde Ortaklaşmada Öne Çıkan İki Örgütlenme Deneyimi	33
B. Barış Talebini Yükseltmeye İlişkin Yöntem Tartışmaları	36
C. Toplumsal Cinsiyet ve Cinselliğe Dair Suskunluklar ve Tartışmalar	36
D. LGBTİ+ Hareketinin Kürt Sorununa Yönelik Yaklaşımına Eleştiriler	38
VI. “Savaş süreci gibi bir şeydi”: Çatışma ve Otoriterliğin Ortak Barış Mücadelesine Etkisi	40
A. Ablukalardan Barışın Kriminalize Edilmesine	40
B. Geri Çekilme, Var Olanı Koruma, Hayatta Kalma	44
C. Hareketlerin Kendi İçlerine Kapanması	45
VII. Sonuç ve Öneriler	49

teşekkür

Bu araştırmanın yapılmasında çok sayıda kişi ve kurumun emeği var. Öncelikle bize güvenerek görüş ve deneyimlerini paylaşan katılımcılara, kadın ve LGBTİ+ örgütlerine teşekkür ederiz. Yoğun saldırılara karşı evde, sokakta, cezaevinde mücadeleye devam ederken umudun diri olduğu zamanları hatırlamaya ve hatırlatmaya ayırdığınız zamanı ve emeği boşa çıkarmadığımızı umuyoruz.

Geri bildirimleriyle raporu zenginleştiren ve bizi motive eden Duygu Doğan'a, rapor taslağına yaptığı zihin açıcı yorumlar için Aksu Bora'ya müteşekkirimiz.

Son olarak raporun yayınlanmasında emeği geçen Ebru Tutkal, Oğul Köseoğlu, Paul Benjamin Osterlund, Frances Mullings, Sevcan Tiftik, Volkan Muyan ve Yaman Öğüt'e ve DEMOS Araştırma Derneği'ndeki çalışma arkadaşlarımıza destekleri için sonsuz teşekkürler.

I. Giriş

Kaynak: [Çatlak Zemin](#)

Kırk yıla yakın bir süredir devam eden ve yakıcı sonuçları olan Kürt meselesine bağlı çatışmanın, müzakere ile çözülmesi amacıyla 2012 yılı sonunda önemli bir adım atıldı ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümeti ile Partiya Karkerên Kurdistanê (PKK, Kürdistan İşçi Partisi) lideri Abdullah Öcalan arasındaki görüşmeler İmralı adasında başladı. 3 Ocak 2013 tarihinde devlet ve Halkların Demokratik Partisi (HDP, HDP kurulmadan önce ise Barış ve Demokrasi Partisi, BDP) heyetlerinin İmralı'da görüşmelere katıldığı kamuoyuyla paylaşıldı. İki yıl boyunca süren görüşmelerin ardından, 28 Şubat 2015 tarihinde hükümet ve HDP heyetinden temsilciler Dolmabahçe Sarayı'nda bir araya geldi. Sürecin bir barış

anlaşmasına evrilmesinin amaçlandığı bu toplantıda Dolmabahçe Mutabakatı adlı metin iki heyet tarafından canlı yayında kamuoyuyla paylaşıldı. Bu mutabakat, Kürt sorununun çözümü kapsamında ele alınması talep edilen on temel başlıktan oluşmaktaydı. Buna rağmen kısa bir süre sonra Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dan Dolmabahçe Mutabakatı'nın geçerli olmadığına dair bir açıklama geldi. Ardından Nisan 2015'te polise sınırsız yetkiler veren tartışmalı iç güvenlik yasa tasarısı hükümet tarafından Meclise sunuldu. Türkiye 7 Haziran'da genel seçime gitti ve HDP bu seçime saldırılar¹ altında girdi, önemli bir oy oranıyla parlamentoda ikinci büyük muhalefet partisi oldu. HDP'nin başarısı, AKP'nin

¹ [7 Haziran 2015 seçimi öncesinde HDP'ye yapılan saldırıların kronolojisi](#), T24, 18 Mayıs 2015.

Anayasa'yı tek başına değiştirebilecek çoğunluğu kaybetmesine sebep oldu. Siyasette artan gerilime paralel olarak bölgede çatışmalar başlamıştı. 22 Temmuz 2015'te Ceylanpınar'da iki polisin şüpheli ölümüyle birlikte ateşkes tamamen sonlanmış oldu.

Başarısızlıkla sonuçlanan çözüm sürecine toplumsal cinsiyet perspektifinden baktığımızda, toplumsal cinsiyete dayalı deneyimlerin, kadınların ve LGBTİ+'ların taleplerinin resmî mekanizmalara dahil edilmediğini ve sürecin eril bir yaklaşıma² sahip olduğunu görüyoruz. Çözüm sürecinde kurulan üç resmî mekanizmaya bakmak bu resmi net bir şekilde gösteriyor. Bu mekanizmalarda kadın katılımı ve politikaları kısıtlıydı, diğer yandan açık kimlikli LGBTİ+'ların katılımı ve barış talepleri tamamen eksikti. Resmî mekanizmalardan ilki müzakereyi yürüten heyetler. Devlet tarafındaki görüşmelerde ne bir kadın katılımcı yer aldı ne de heyetin söylemlerinde kadınların veya LGBTİ+'ların taleplerine yer verildi. Bütün çalışmalarında kadın kotası uygulayan HDP'nin heyetine en baştan kadın temsilci olarak milletvekili Pervin Buldan dahil oldu. Daha sonra Kürt Kadın Hareketi'nin (KKH) çabalarıyla kadın hareketi adına Ceylan Bağrıyanık da heyete katıldı. İkincisi Mecliste kurulan kısa adıyla Çözüm Komisyonu'ydu. Komisyon, Kürt

çatışmasının demokratik bir şekilde çözümüne katkı sunmak için mağdurların ve sivil toplum örgütlerinin görüşlerini alarak bir rapor hazırlayacaktı. Bu rapor amacına hizmet etmediği gibi kadınların çözüm önerilerini ve taleplerini büyük oranda görmezlikten geldi.³ Komisyonda hiçbir LGBTİ+ örgütünden görüş alınmadı, dolayısıyla rapor, LGBTİ+'ların barış tahayyülü ve çatışmadan kaynaklı yaşadıkları zararlara dair herhangi bir bilgiyi de kapsamadı. Son mekanizma ise halkla buluşmalar düzenleyerek sürece katkı sunması planlanan Akil İnsanlar Heyeti'ydi; bu heyette de 63 üyeden sadece 12'si kadındı.

Çözüm sürecinde, görüşmelerin akıbetini etkileyen iki önemli olay yaşandı. Bunlardan ilki, 2013 yılında gerçekleşen Gezi direnişiydi. Hükümetin İstanbul Gezi Parkı'na alışveriş merkezi inşa etme kararına karşı çıkan yurttaşların başlattığı eylemler çok kısa sürede Türkiye geneline yayıldı.⁴ Hükümetin polis aracılığıyla eylemcilere saldırısı sert oldu. Bir aydan fazla süren gösteriler sonucunda hükümet kararından geri adım attı. Bu direnişin çatışmasızlığın olduğu bir dönemde yaşanması tesadüf değildi. Zira Gezi direnişi sırasında Kürtler ve Türklerin barış içinde birlikte yaşamasına dair fikirler özellikle gençler arasında belki de hiç olmadığı kadar tartışılmaya başlandı. Öte

2 Çözüm sürecinin feminist bir bakış açısıyla değerlendirmesi için bkz. Nazan Üstündağ, *Feminist Bir Bakış Açısından Barış Süreci, Çatışma Çözümleri ve Barış* (der. Murat Aktaş), İletişim, 2014.

3 Türkiye Büyük Millet Meclisi, Toplumsal Barış Yollarının Araştırılması ve Çözüm Sürecinin Değerlendirilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, 2013. BDP'nin resmî rapora alternatif olarak yayınladığı raporda toplumsal cinsiyet ayrı başlıkta ele alındı. BDP'den "[Çözüm Süreci Önerileri](#)", Bianet, 29 Kasım 2013.

4 Ayşe Betül Çelik, *Agonistic peace and confronting the past: An analysis of a failed peace process and the role of narratives*, *Cooperation and Conflict* 56(1), 2021.

yandan Gezi direnişinin hareket noktasının temelinde ademimerkeziyetçi bir talep vardı; parkla ilgili olarak Ankara'dan ziyade İstanbul'da yaşayan insanların karar vermesi gerektiği talebi de Kürtlerin çözüm sürecinde ortaya koyduğu kendi kendilerini yönetme talebiyle paralellik göstermesi açısından ilgi çekiciydi.

Yaşanan diğer gelişme ise barış görüşmelerini tehlikeye atan 2014 yılındaki Kobanê Olayları'ydı. IŞİD Eylül 2014'te Suriye'nin Kobanê kentine saldırıya başladı.⁵ IŞİD saldırıları dünyanın her yerindeki Kürtler için siyasi olarak kritik bir dönemin başlangıcı oldu. Türkiye'deki Kürt illerinde protestolar başlamıştı; Kobanê'nin bağlı olduğu ve Suriyeli Kürtlerin özerk yönetim inşa ettiği Rojava'da Kürt kurumları ve Türkiye'de HDP tüm dünyaya ve özellikle Türkiye'ye IŞİD'in durdurulması ve Kobanê'ye destek vermeleri için çağrıda bulundu. Bu sırada Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Kobanê düştü düşecek" açıklamasının hemen ardından Kürt illerinde sokak çatışmaları başladı. Çatışmalar sonucunda, 6-7 Ekim 2014 tarihleri arasında 51 kişi hayatını kaybetti. Bu sırada IŞİD'in saldırılarından dolayı binlerce kişi Kobanê'den sınırın Türkiye tarafındaki Suruç ilçesine göç etti. Bu kitlesel göç dalgası, hem mültecilerle dayanışmak hem de Kürtlere destek vermek isteyen, Türkiye'den ve çeşitli ülkelerden insanları seferber etti. Kobanê'nin, üzerinden çok zaman

geçmeden Kürtler tarafından IŞİD'ten temizlenmesi ve geri alınması önemli bir başarı oldu.

Kobanê Olayları, çözüm sürecini sekteye uğratan kırılma noktalarından biriydi. Temmuz 2015'te ateşkesin de sonlanmasıyla 1984 yılında başlayan silahlı çatışma, en yakıcı dönemlerinden birine girdi. 2015 yazında bölgede ilan edilen sokağa çıkma yasakları 2017 yılına kadar devam etti ve sonuçları oldukça ağır oldu.⁶ 11'den fazla Kürt ilinde ilan edilen, süresi kimi zaman bir yılı aşan sokağa çıkma yasakları sonucu 1200 kişi öldü ve binlerce kişi göç etmek zorunda kaldı.⁷ Ablukalarda insanlar günlerce yiyecek, elektrik, su gibi temel ihtiyaçlara ulaşamadı, cenazeler kaldırılamadı, yasağın olduğu mahallelere gazeteciler alınmayarak yaşananlara dair bilgi edinilmesi yasaklandı. Bu dönemde toplumsal cinsiyete dayalı ihlaller de arttı. Kadınlar duvarlara yazılan cinsiyetçi yazılarla hedef alındığı gibi, göç yollarında ya da çatışmadan dolayı geçici olarak kaldıkları evlerde şiddete açık hale geldiler. Diğer yandan batıda 2015 yılında, Ankara'da KESK'in çağrısı ve birçok demokratik kitle örgütünün katılımıyla 10 Ekim'de on binlerce insan barış talebi için toplandı. Barış mitingine IŞİD'in yaptığı ortaya çıkan canlı bomba saldırısı sonucunda 103 insan yaşamını yitirdi. Devletin güvenlik tedbirlerinin yetersiz olduğuna dair iddiaların eşliğinde Ankara Katliamı, süreç sonrası yapılan batıdaki en

5 Nesrin Uçarlar, Quest for the Infrastructures for Peace in Turkey, 2016.

6 Nisan Alıcı, Güley Bor & Güneş Daşlı, [Turkey's Missing WPS Agenda and Implications for the COVID-19 Pandemic](#), LSE Women, Peace and Security Blog, 2020.

7 OHCHR, [Report on the human rights situation in South-East Turkey: July 2015 to December 2016](#), 2017.

kitlesel barış çağrısının kanlı bir şekilde bastırıldığı olay oldu. Bu olaydan sonraki dönemde 2000'den fazla akademisyenin barışa çağrı yaptığı metni yayınlaması gibi devleti barış görüşmelerine dönmesi için çabalar devam ettiyse de bu çabalara karşı hükümetin tepkisi sert oldu. Barış Akademisyenleri olayının gösterdiği gibi barıştan bahsetmenin, barış talebini dillendirmenin kriminalize edildiği bir sürece girildi.

Silahlı çatışmaya dönülmesine paralel olarak siyasi rejimin giderek otoriterleştiği bir dönem yaşandı. Nisan 2017'de başkanlık referandumundan sonra başkanın gücü artırıldı. AKP, parlamentoyu sembolik hale getirdi, muhalefet partilerinin etkin muhalefet yapmasını engelleyen yasa değişiklikleri gerçekleştirdi. Hükümet, 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimini bahane ederek 2018'e kadar devam eden olağanüstü hal (OHAL) ilan etti. AKP hükümeti, OHAL'i muhalif kesimleri bastırmak için kullandı, bölgedeki seçilmiş Kürt belediye başkanlarının yerine kayyum atadı.⁸ Onlarca sivil toplum örgütünü kanun hükmünde kararnamelerle (KHK) kapattı, yüzlerce muhalif haksızca tutuklandı ya da gözaltına alındı.⁹ Sonuç olarak, AKP ve bu süreçte ittifak yaptığı Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ortaklığındaki hükümet, toplumun tümüne yayılan bir baskı rejimi inşasını başlatmış oldu.

Bu otoriterleşme sürecinde hükümet kadınları ve LGBTİ+'ları özellikle hedef aldı. OHAL'in ardından Kürt siyasi hareketine yönelen baskı ve şiddet politikaları çerçevesinde KHK'den çok sayıda kadın tutuklandı, pek çok kadın kurumu KHK'lerle kapatıldı. İstanbul Onur Yürüyüşü'nün 2015 yılından beri yasaklanması, 8 Mart ve 25 Kasım eylemlerine polis saldırıları gibi toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ihlallerinin yanı sıra toplumsal cinsiyet odaklı çalışmalar yapan örgütler üzerinde baskılar arttı. Öte yandan aile, eğitim, sağlık alanındaki muhafazakâr-İslamcı politikalar kadını aileye hapsetmeyi ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmeyi hedefledi.¹⁰ Örneğin, yoksulluk nafakasının sınırlandırılması ve çocuğun cinsel istismarından hüküm giyenlere af teklifi, iktidar tarafından defalarca gündeme getirildi ancak kadınların tepkileri sonucu ilerlemedi. Kadınların ve LGBTİ+'ların kazanımlarına dönük saldırıların en yakın tarihli ve somut örneği ise toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin görünürlüğünün gitgide arttığı bir dönemde Türkiye'nin Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)'nden bir gece yarısı kararnamesiyle çekilmesi oldu. Türkiye'nin ilk imzacısı olduğu İstanbul Sözleşmesi, devlete cinsel yönelim ve

8 Hişyar Özsoy, "Trustees" appointed to Kurdish Municipalities of Diyarbakir, Mardin and Van, again!, *Halkların Demokratik Partisi*, 2019.

9 Human Rights Watch, *Turkey: UN Review Should Address Sharp Decline on Rights*, 2020.

10 Alev Özkazanç, *Gender and authoritarian populism in Turkey: the two phases of AKP rule*, *Open Democracy*, 3 Şubat 2020.

cinsiyet kimliği temelli dahil olmak üzere her tür ayrımcılığı yasaklayarak şiddeti önleme sorumluluğu yüklüyordu. Salgının başından beri devletin en üst yetkilileri tarafından üretilen ve İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme gerekçesi olarak sunulan LGBTİ+fobik nefret söylemleri, gökkuşağı bayrağının dahi kriminalize edildiği saldırılara evrildi.

Tüm bunlara karşın KKH, feminist hareket, LGBTİ+ hareketi ve Türkiye kadın hareketi kazanımlarından vazgeçmeyerek mücadeleyi sürdürüyor. Bu hareketlerde örgütlü pek çok kadın ve lubunya, daha geniş ölçekte eşitlik ve demokrasi için de mücadele ediyor. Barışa odaklanan çalışmalar ise çatışmasızlığın yaşandığı ve bir barış anlaşması ihtimalinin gündemde olduğu çözüm süreci sırasındaki kadar yoğun değil. Temel hak ve özgürlüklere yönelik ihlallerin bu denli yaygın olduğu bir dönemde kadın ve LGBTİ+ örgütlerinin barış mücadelesine önceye kıyasla daha az emek ve vakit ayırabilmeleri zorunlu bir strateji değişikliğinin sonucu. Bununla beraber, bu örgütlerin çözüm süreci etrafında yaptıkları çalışmalar barış talebinin yeniden güçlü bir şekilde dile getirilebileceği günler için yol gösterici deneyimler içeriyor. Bugünün zor koşullarında, barışa çok yakın olduğumuzu hissettiren o günlere geri dönüp bakmak ise hem çözüm sürecine dair sığ sığa görülemeyenleri görmeye, hem de barış umudunu diri tutmaya vesile olabilir.

Bu rapor, barış mücadelesi yürüten

kadın ve LGBTİ+ örgütlerinin barış anlayışlarını ve pratiklerini, Türkiye'de Kürt sorununa dayalı çatışmanın barışa evrilmesi için gerçekleştirilmiş çözüm sürecini merkeze alarak inceliyor. Araştırma, 2013-2015 arasındaki çözüm süreci etrafında yoğunlaşan barış çabalarını ve bu doğrultuda kurulan ortaklıkları, o sürecin aktif öznelere olan kadın ve LGBTİ+ örgütlerinin gözünden değerlendirerek daha önce kapsamlı bir şekilde incelenmemiş bir alana ışık tutuyor. Öncelikle çalışmanın odağını ve sınırlarını anlatarak rapor boyunca yararlandığımız bazı kavramları açıklıyoruz. Ardından, görüştüğümüz LGBTİ+ ve kadın örgütlerinin barış mücadelelerini şekillendiren politikaları inceliyoruz. Sonraki bölümde, bu örgütlerin çözüm süreci ve Gezi direnişinin açtığı alanla zenginleşen yaratıcı barış faaliyetlerine ve elde ettikleri kazanımlara odaklanıyoruz. Devamında ise LGBTİ+ ve kadın örgütlerinin barış mücadelesinde benimsediği politik çerçevenin ittifaklar kurmadaki etkisi inceleniyor. Son olarak çatışma ve otoriterlik karşısında ortak barış mücadelesi yürütmeye dair zorluklara etraflıca değiniyoruz. Raporun sonuç bölümünde ise araştırmadan çıkan sonuçları özetliyor ve önerilerimize yer veriyoruz.

II. Metodoloji ve Kavramlar

Bu çalışma, barış mücadelesinde yer alan dokuz kişiyle 30 Ocak-25 Mart 2021 tarihleri arasında çevrimiçi gerçekleştirilen sekiz yarı-yapılandırılmış, derinlemesine mülakat ve bir yazılı yanıtı dayanıyor.¹¹ Katılımcılar: Barış için Kadın Girişimi, Hêvî Hak, Eşitlik, Varoluş İçin LGBTİ+ Derneği, Kaos GL Derneği, KeSKeSoR Amed LGBTİ+ Oluşumu, LGBTİ Barış Girişimi ve Tevera Jinên Azad'dan (TJA) biri veya birden fazlasında örgütlenme deneyimine sahip kişiler. Pandemi sırasında saha çalışması yürütmeye dair zorluklar katılımcı sayısını çoğaltmaya engel oluştursa da çevrimiçi veri toplamak, üç farklı ülkede yaşayan araştırmacıların Türkiye'nin farklı illerinden katılımcılarla iletişime geçmesini kolaylaştırdı.¹²

Kaynak: Çatlak Zemin

¹¹ Katılımcılardan biri cezaevinde olduğundan, mülakat sorularına yanıtlarını yazılı olarak ilettiler.

¹² Marnie Howlett, [Looking at the 'field' through a Zoom lens: Methodological reflections on conducting online research during a global pandemic](#), *Qualitative Research*, 2021.

Örgüt ¹³ ismi	Örgüt hakkında kısa bilgi ¹⁴
Bariş İçin Kadın Girişimi (BİKG)	Bariş koşullarının da, barişin da ancak “kadın sözünün” etkin olmasıyla mümkün olabileceğine inanan kadınların oluşturduğu Girişim, kadınların dışlandığı politikalarla kadınların dışlandığı yönetimlerce alınan kararlar sonucunda kadınların eğitime, sağlığına, güven içinde yaşamasına, kendini geliştirmesine, yeryüzünün korunmasına ayrılacak payların savaşa, askeri operasyonlara, ölüme, bombaya, mayına harcanmasına itiraz ediyor ve buna karşı mücadele yürütüyor.
Hêvî Hak, Eşitlik, Varoluş İçin LGBTİ+ Derneği	HEVİ LGBTİ Derneği, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği alanlarında LGBTİ+’ların hak kazanımı ve hak erişimi konusunda politikalar üretmeyi amaçlamaktadır. HEVİ LGBTİ+ LGBTİ+’lara edinmektedir.
Kaos GL Derneği	Ayrımcılığa karşı LGBTİ’lerin insan haklarının geliştirilmesi yönünde sosyal, kültürel ve akademik alanlarda etkinlikler düzenleyen Kaos GL Derneği, Türkiye’de LGBTİ bireylere yönelik ayrımcılığın tartışılmasına ve görünürlüğüne sağlanmasına zemin yaratmayı amaçlıyor.
KeSKeSoR Amed LGBTİ+ Oluşumu	Amed ve çevre illerde heteronormativeye karşı çalışmalar yürüten LGBTİ+ oluşumdur.
LGBTİ Bariş Girişimi	Çeşitli LGBTİ örgütlerinden ve bireysel katılımlarla, acil bariş talebini yükseltmek için oluşturulmuş bir girişimdir.
Tevgera Jinên Azad (TJA, Özgür Kadın Hareketi)	Uzun bir mücadele deneyimine sahip Kürt kadınlarının örgütlü yapısı olarak 2016 yayında ilan edilen TJA, dünyadaki tüm örgütlü yapılardan kadınların erkek egemen sisteme karşı mücadele gücünü ortaklaştırarak, evrensel bir çizgide kapitalist moderniteye karşı demokratik moderniteyi inşa etmek için mücadele ediyor.

13 Örgüt kelimesi ile yalnızca dernek ya da vakıf gibi resmî statüye sahip kurumlar değil, belli bir amaç etrafında bir araya gelmiş tüm toplumsal hareket ve inisiyatifleri kastediyoruz.

14 Burada örgütlerin kendi web siteleri, sosyal medya hesapları ya da basın açıklaması gibi metinlerinde kullandıkları tanım ve açıklamalara sadık kaldık.

Anılan örgütlerde yürütülen barış çalışmalarına yer vermekle birlikte, güvenliğe dair olası riskler nedeniyle mülakatlara yapılan atıfların hangi örgütlerde yer alan kişilere ait olduğunu belirtmemeyi seçtik. Aynı sebeple tüm mülakatları anonimleştirerek numaralandırdık ve katılımcılardan, kendilerinden bahsetmemizi istedikleri şekilde söz ettik.

Burada araştırmamızın önemli bir sınırlılığın işaret etmek gerekir. Görüştüğümüz kişiler için örgütlendikleri oluşumları temsil etme yetkisine sahip olmaları gibi bir ön koşul aramadık. Bu karara varmamızda, araştırmaya dahil ettiğimiz örgütlerin bazılarının temsilci belirlemeyi tercih etmemesi veya çalışmaların duraklaması/seyrekleşmesi sonucu bunda zorlanacak olması etkili oldu. Temsiliyet yerine, katılımcıların örgütlenme deneyimlerini esas alarak daha fazla örgütün çalışmalarını inceleme fırsatı bulduk. Böylece Türkiye’de toplumsal cinsiyet odağıyla barış mücadelesi yürüten örgütlerin kolektif hafızasına da tanıklık ettik. Bununla birlikte raporda ele alınanlar, araştırmaya dahil edilen örgütlerin çalışmalarına emek veren herkesin görüşlerini yansıtmayabilir. Katılımcılar, barışın onlar için anlamını sıklıkla örgüt çalışmalarıyla ilişkisini kurarak ve kolektif tartışmalara atf

yaparak anlatmış olsalar da bazıları binin üzerinde üyeye sahip olan bu oluşumlarda bu raporda anlatılandan çok daha çeşitli barış anlayışlarının bulunduğu altını çizmek gerekir.

Rapor, önceden açıklanmaya (ve bazen sorunsallaştırılmaya) ihtiyaç duyan pek çok kavram içeriyor.

Raporda kadın ile LGBTİ+ kavramlarını “ve” bağlacıyla kullanmamızın nedeni, bunları birbiriyle kesişmeyen kavramlar olarak konumlandırmak değil. Zira böyle bir ikilik yaratmak, kadın ile LGBTİ+’nın kesişiminde bulunan LBT+ kadınların varlığını, deneyimlerini ve mücadelelerini görünmezleştirmek anlamına gelirdi. Bir cinsiyet kimliğini ifade eden kadın ile çeşitli cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerini sabitleştirmeden kapsayan LGBTİ+’yı ayrı kavramlar olarak ele almak, patriyarka ile sisheteroseksizmin¹⁵ iç içe geçmiş temellerini de yok saymak olur. Bu nedenle rapor kapsamında kadınlar ve LGBTİ+’lar ifadesini (sishetero) patriyarkal tahakküme maruz kalan kişileri kapsayan, şemsiye bir terim olarak kullanıyoruz.

Bu anlayış, DEMOS’un kurulduğu günden bu yana benimsediği ve zamanla dönüştürdüğü toplumsal cinsiyet perspektifini yansıtıyor.¹⁶ DEMOS için toplumsal

15 Natrans ve heteroseksüel olmayan kişi, pratik ve toplulukları baskılayan ve ötekileştiren ideolojik sistem. Zorunlu heteroseksüellik üzerinden statik ve özcü kadınlık-erkeklik rollerini pekiştirdiğinden patriyarkayla ayrı düşünülemez. Deniz Gedizlioğlu, [LGBTİ+ Hakları Alanında Çeviri Sözlüğü](#), Kaos GL Derneği, 2020.

16 Nisan Alıcı, [Dün, bugün, yarın: Kesişimsellik ekseninde toplumsal barışı yeniden düşünmek](#), DEMOS Araştırma Derneği, 2020.

cinsiyetlendirilmiş bir lens, sadece bir cinsel yönelim/cinsiyet kimliğini (yani sıklıkla yapıldığı üzere natrans hetero kadınları) değil, bir spektrumu ifade eder ve toplumsal cinsiyet rollerine uymadığı için ötekileştirilen herkesi odağa almayı gerektirir. Bunu yaparken toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliğinin ırk, etnisite, din, dil, sakatlık vs. ile kesişimini görünür kılmayı hedefler. Böylece toplumsal cinsiyet analizi; cinsiyetçilik, milliyetçilik ve militarizm gibi farklı tahakküm ideolojilerini ve birbirleriyle etkileşimlerini görünür kılarak kalıcı barışın inşasını düşünmenin bir yolu olarak belirir.

İkili cinsiyet kadar sorunsallaştırılması gereken bir başka konu ise kadınların barış çalışmalarının, kadınların doğası gereği daha barışçıl olduğu gibi özcü bir anlayışla ele alınmasıdır. Feminist teorinin işaret ettiği üzere, çatışma ve barışı toplumsal cinsiyet perspektifinden analiz ederken mağdur ile barış inşacısı ikiliğinin ötesine geçmek gerekir.¹⁷ Tüm cinsiyet kimlikleri şiddeti desteklemek veya ona direnmek ve hayatta kalmak için aktif roller üstlenebilir.¹⁸ Bu durumda kadınlar ve LGBTİ+'lar, çatışma ve barışta mağdur/hayatta kalan ve barış inşacısı olabildikleri kadar gerilla, asker, aktivist, siyasetçi, hareket veya

topluluk lideri, örgütleyici de olabilir.

Bu raporda özellikle barış inşacısı rolleri üzerinde duruyoruz. Türkiye'de kadın ve LGBTİ+'ların neredeyse silahlı çatışmanın tarihi kadar eski bir barış mücadelesi deneyimi var. Bu alandaki birikim ve ortak mücadele pratikleri, şimdiye dek barış çalışmaları çerçevesinde yeterli ölçüde ele alınmadı. Kadınların barış mücadelesine odaklanan bazı çalışmalar yapıldıysa¹⁹ da lubunyaların barış çalışmalarına dair kaynak yok denecek kadar az. Bunun sebeplerinden biri, barış çalışmalarındaki hâkim yaklaşımın, tabandan örgütlenen toplumsal hareketleri ve diğer sivil toplum aktörlerini barışın doğrudan aktörü olarak görmemesi.

Oysa uzun soluklu ve gerçek bir barıştan söz etmek için barışın toplumun farklı kesimleri tarafından sahiplenilmesi şart. Bununla paralel olarak barış inşası için, savaşın çok boyutlu etkilerini ağır biçimde yaşayan grupların deneyimlerini, ihtiyaç ve taleplerini dikkate almak gerekiyor. Bu nedenle Türkiye'deki barış mücadelesinde kritik bir yere sahip olan bu deneyim, ihtiyaç ve talepleri güçlü şekilde dile getiren LGBTİ+ ve kadın örgütlerinin mücadelesini anlamak, bundan sonrası

17 Dyan Mazurana & Keith Proctor, *Gender, Conflict and Peace*, Occasional Paper, World Peace Foundation, 2013.

18 Bridget Byrne, *Towards a Gendered Understanding of Conflict*, IDS Bulletin 27(3), 1996.

19 Zehra Yılmaz, *Olağanüstü Savaşın, Olağanlaşan Barış: Kadınların Gözünden Barış Süreci*, Fe Dergi 5(2), 2013; Handan Çağlayan, *Kürt Kadın Hareketi ve Feminist Hareketin Deneyimleri Bağlamında Barış Talebi*, DEMOS Araştırma Derneği, 2021; Hülya Osmanağaoğlu, *Barış Süreci'nde Kürt Kadın Hareketi ya da Önce (Neden) Kadınları Vurdular*, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, 2014; Nisa Göksel, *Peace and Beyond: Women's Activist Alliances under Turkey's "Regime of Emergency"*, Critical Times 1(1), 2018.

için bir yol haritası çıkarabilmek için de çok önemli.

Bu mücadeleye bakarken, resmî barış görüşmelerinin sürdüğü 2013-2015 çözüm sürecini merkeze aldık ve araştırmaya bu sürece yönelik çalışma yürütmüş kadın ve LGBTİ+ örgütlerini dahil ettik. Bu örgütleri çözüm sürecinde yürütülen faaliyetlere dair bir masabaşı araştırması sonucu belirledik. Elbette bu örgütlerin barış mücadelesi resmî süreçlere yönelik çalışmalar ile sınırlandırılmaz. Çözüm sürecini odağa almamızın sebebi, barış ihtimalinin ilk defa böylesi güçlü olduğu bir zamanda barış talebinin nasıl şekillendiğini görmek istememizdi. Zira çatışma bir süreliğine de olsa sona erdiğinde, barış talebi silahların susmasının ötesine geçip çok daha kapsamlı bir alana yayılıyor. LGBTİ+ hareketi, feminist hareket, KKH ve Türkiye kadın hareketinden örgütlenmelerin çözüm süreci sırasında ve devamında yükselttikleri barış taleplerini kendi politikalarıyla nasıl birleştirdiğine bakmak, zengin ve nüanslı bir analiz yapma imkânı veriyor. Bu çalışmada bu zenginliği ve nüansı yansıtmayı amaçladık. Çözüm sürecinde daha da genişleyen ortak mücadele deneyim ve imkânlarını görmenin bundan sonrasındaki barış mücadelesine de ışık tutacağını düşünüyoruz.

Çatışma ve barıştaki çeşitli rollerin yanı sıra, kadın ve LGBTİ+'ların barış

tahayyülleri de çeşitleniyor ve buna göre barış mücadelelerindeki yöntemler de farklılaşabiliyor. Bu da sınırları keskin çizgilerle belirlenebilen bir barış mücadelesini tarif etmeyi zorlaştırıyor. Bu doğrultuda araştırmayı; kadın ve LGBTİ+'lar için politika yürüten, kendini kadın veya LGBTİ+ örgütü olarak tanımlayan, bir araya geliş amacı ve yaptığı faaliyetlerde toplumsal cinsiyeti merkeze alan ve çözüm sürecine yönelik çalışmalarını bununla birleştiren örgütlenmelerle sınırladık. Dolayısıyla araştırmanın odağında barış mücadelesi veren kadınlar/LGBTİ+'lar değil, kadın/ LGBTİ+ örgütlenmelerinin barış mücadelesi yer alıyor. Görüştüğümüz örgütlerin çalışmalarını tek bir araştırmada incelemek istememizin sebebi ise barışa dair toplumsal cinsiyetlendirilmiş anlayış ve eylemleri, ortaklıkları ve bazen ayrılıkları da görünür kılarak, bütüncül bir çerçeveden ele almak.

Bu odak nedeniyle, örneğin uzun süredir barış mücadelesi veren ve ağırlıklı olarak kadınlardan oluşan Cumartesi Anneleri (İnsanları) ile Barış Anneleri'ni bu çalışmaya dahil etmedik. Bu iki hareketin de söylem ve eylemlerine bakıldığında toplumsal cinsiyet bakış açısına dair pek çok örnek bulmak mümkün. Ayrıca anneler, kız kardeşler, eşler olarak bir araya gelerek örgütlenen kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini dönüştürdüğü, etkili politik aktörler

haline gelerek güçlendiğini de biliyoruz.²⁰ Fakat toplumsal cinsiyet politikası yürütmek bu örgütlenmelerin odağında yer almıyor; dolayısıyla bu iki örgütlenme pratiğinin repertuarını toplumsal cinsiyet odağıyla sınırlamak neredeyse imkânsız. Burada daha ziyade, mücadelelerinin bir boyutu ya da toplumsal etkisi bağlamında toplumsal cinsiyete dayalı dinamikleri gözlemliyoruz.

Temkinli yaklaşılması gereken başka bir ikilik ise raporda sıkça kullandığımız bölge ve batı ifadeleri. Barış talebinde ortaklaşmaları inceleyen bir araştırma çerçevesinde coğrafya ve bununla bağlantılı olarak etnisite üzerinden özneleri birbirinden ayrı/uzak/karşıt konumlandırmayı sorunsallaştırıyoruz. Zira bu ikilik indirgemeci olduğu kadar, oryantalist ve sömürgeci kökenlere dayanıyor; ilaveten, batıda barış mücadelesi veren Kürtleri de görünmez kılıyor. Bununla birlikte çatışmaların Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı illerde gerçekleşmesi sonucu savaşın ve savaş politikalarının bölgede on yıllardır günlük olarak deneyimlendiği ve bu deneyimin bölgede yaşayanların barış mücadelesini şekillendirdiğini de ifade etmek gerek. Keza katılımcıların da ifade ettiği üzere, bazı savaş politikaları (örneğin barış talebinin kriminalizasyonu) batıda yaşayanları

da etkilese de, sıcak çatışmadan günlük olarak doğrudan etkilenmiyor olmanın batıdaki barış mücadelesi deneyimlerine şekil veren unsurlardan biri olduğu söylenebilir. Bu nedenle katılımcıların örgütlendikleri coğrafyaya özgü olarak dile getirdiklerini de içermeyi önemsedik ve bu ikiliği, savaşın farklılaşan etkilerini eşitlememek ve bu farklılığın barış mücadelesine etkisine işaret etmek için yer yer kullandık.

Raporda, katılımcıların anlatılarında öne çıkan toplumsal hareketlerden KKH, feminist hareket, Türkiye kadın hareketi ve LGBTİ+ hareketinden söz ediliyor. KKH'yi, 1970'lerde gelişen, Kürt ulusal mücadelesine kadınların gerilla olarak katılımını kapsayan, 1990'larda aktivizm alanı genişleyen bir hareket olarak ele alıyoruz. KKH, kurduğu çeşitli kurumlarla kadın politikası üreten, legal siyasette aktif rol almayı önceliklendiren, oluşturduğu ideoloji (jineoloji) ve kadın akademileriyle politikleşen bir hareket.²¹ Feminist hareket ile; kamusal alanda etkinliklerin başladığı 1980'lerde belirginleşen, çeşitli dergi ve kolektif oluşumlar aracılığıyla örgütlenmiş, zaman zaman kampanyalar etrafında bir araya gelen günümüzde büyüklü küçüklü pek çok feminist grubun toplamını kastediyoruz.²² Türkiye kadın hareketi ile; KKH ve feminist hareket olarak belirttiğimiz iki hareket içinde

20 Emine Rezzan Karaman, [Remember, S/he was here once: Mothers call for justice and peace in Turkey](#), *Journal of Middle East Women's Studies* 12(3), 2016; Nisa Göksel, [Losing the One, Caring for the All: The Activism of the Peace Mothers in Turkey](#), *Social Sciences* 7(10), 2018.

21 Umut Erel & Necla Acik, [Enacting intersectional multilayered citizenship: Kurdish women's politics](#), *Gender, Place & Culture* 27(4), 2020.

22 Aksu Bora, [Kadın Hareketi: Nereden Nereye](#), *Birikim Dergisi* 83, 1996.

kendini tanımlamayan ama kadın politikasını çalışmalarının odağına almış, kadın hakları, kadın cinayetleri, kadın emeği, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konularda öz örgütlenmelerin yanı sıra karma muhalif örgütlerde mücadele yürüten kadınların ve oluşumların hepsini kapsayan heterojen bir yapıya işaret ediyoruz. LGBTİ+ hareketi ile 1990'lardan beri örgütlü olan ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile LGBTİ+ eşitliği mücadelesi esas gündemlerinden birini oluşturan kişi ve kurumların tamamından söz ediyoruz.

Son olarak, araştırmacıların konumsallığına değinmek gerekir. Araştırma ekibi, DEMOS Araştırma Derneği'nde örgütlü, barış ve geçiş dönemi adaleti ile toplumsal cinsiyet üzerine çalışan feministlerden oluşuyor. Araştırmacıların ikisi uzun zamandır barış mücadelesinin parçası, biri ise LGBTİ+ hareketinde örgütlü. Gerek DEMOS'un gerek araştırmacıların ikisinin barış mücadelesindeki deneyimleri, kuşkusuz ki araştırma dizaynından yazım sürecine, araştırmayı ve metodolojisini etkiledi. Araştırmayı yapma motivasyonlarımız arasında umudun en diri olduğu zamanları hatırlamanın, tanıdığı olduğumuz veya içerisinde bulunduğumuz çalışmaları belgelemenin ve olası bir barış süreci için LGBTİ+ ve kadın örgütlerinin deneyimlerinden öğrenmenin bulunması, şüphesiz bunun

örneklerinden biri.

Bu konumsallığı belirtmeyi önemli buluyoruz; nitekim araştırma boyunca içerisi ve dışarısı ikiliğinin belirsizleştiğine, kesişen kimliklerimizin sabit bir konumda kalmayı imkânsız hale getirdiğine tanık olduk.²³ Katılımcılar ile kurumsal veya kişisel önceki temaslarımız ve incelediğimiz çalışmaların parçası olmuş olmak, şüphesiz ki "içeriden" bir perspektif getiriyor ve araştırmacı ve katılımcıyı yakınlaştırıyor. Mülakatların bazen anıların yad edildiği sohbetlere dönüşmesi de buna işaret eder nitelikte. Ancak bunun araştırmacı-katılımcı hiyerarşisini tamamen ortadan kaldırdığını ileri süremeyiz. Soruları soran kişiler olmak, görüşme yapılan örgütlerde halihazırda bir çalışma yürütmüyor olmak ve araştırma ekibinden iki kişinin Türkiye dışında yaşaması, tüm ortaklıklara rağmen arada belli bir mesafe olmasına sebep oluyor. Örneğin aktivistlerin çalışmalarını gerçekleştirirken yaşadığı zorlukları ve karşılaştıkları riskleri araştırmacılar olarak aynı şekilde deneyimlemiyor olabiliriz. Bu mesafeyi ve araştırma ilişkilerindeki hiyerarşiyi hesaba katarak katılımcılarımızı araştırma sürecinin farklı aşamalarına dahil ettik ve onların onaylarını alarak ilerledik.

Araştırma alanının içinden geliyor

23 Amanda L. Couture, Arshia U. Zaidi & Eleanor Maticka-Tyndale, [Reflexive Accounts: An Intersectional Approach to Exploring the Fluidity of Insider/Outsider Status and the Researcher's Impact on Culturally Sensitive Post-Positivist Qualitative Research](#), *Contemporary Issues in Qualitative Research* 8(1), 2012.

olmanın yol açtığı bir başka sonuç, parçası olduğumuz çalışmalarla/ örgütlerle duygusal veya politik yakınlığımız dolayısıyla incelenen mücadelenin ve dayanışmanın romantize edilmesi riski. Zaman zaman romantizasyonun cazibesine de kapılmış olabiliriz. Bununla birlikte “dışarıda” kalan yanlarımız, öznesi olmadığımız mücadele ve örgütlere herhangi bir eleştiri getirmekten imtina etmemize de yol açıyor. Bütün bu kaygıları dengelerken, bu araştırmayı toplumsal barışın tesis edildiği, bütün kimliklerin eşitlik içinde yaşadığı bir toplum hayaliyle bir araya gelen DEMOS’un çatısı altında gerçekleştirmek yol gösterici oldu. Önceki barış deneyimlerinden öğrenmenin ve barış talebi etrafındaki ortaklıkları güçlendirmenin toplumsal barışın tesisi sürecinde olmazsa olmaz olduğunu kabul ederek, bu deneyimlerin olumlu ve olumsuz yanlarını değerlendirmeyi katılımcılara bıraktık. Dolayısıyla rapor, barış çalışmalarının yol açtığı kazanımlar, zorluklar ve kapsayıcılığa dair eksiklikler gibi konularda yargılayıcı/ genelleyici tespitler yapmak yerine, bu bulguları barış mücadelesinin öznelerinin nasıl değerlendirdiğine odaklanıyor.

III. Kadın ve LGBTİ+ Örgütlerinin Barış Mücadelesini Şekillendiren Politikalar

Feminist barış çalışmalarının barış alanına en önemli katkılarından biri, toplumsal cinsiyetlendirilmiş deneyimlerin çatışma/savaş ve barış dönemlerine göre birbirlerinden keskin sınırlarla ayıramayacağını ortaya koymasıdır.²⁴ Nitekim çatışma sırasında kadın ve LGBTİ+'lar çok sayıda doğrudan ve dolaylı ihlale maruz kalsalar da çoğu zaman "barış" olarak adlandırılan ateşkes veya çatışmasızlık dönemlerinde de şiddet ve ev içi emek sömürsü devam eder, adalete ve koruma önlemlerine erişimdeki güçlükler varlığını sürdürür. LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılık ve şiddet sıklıkla ailede başlayarak eğitimden sağlık hakkına kadar çeşitli alanlarda sistematik ihlallere yol açar. Toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve ayrımcılığın

zaman zaman biçim ve alan değiştirdiği, ancak sürekliliğini kaybetmediği gerçeği karşısında feministler, yalnızca çatışma sırasındaki doğrudan şiddetin ortadan kalktığı "negatif barış"ın yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Zira "barış zamanının" kendisi de "toplumsal cinsiyetlendirilmiş şiddet alanı"dır.²⁵

Araştırma kapsamında görüştüğümüz katılımcıların barış anlayışları da şiddetin sürekliliğine ilişkin bu feminist eleştirileri yansıtıyor. Kadın ve LGBTİ+ örgütlerinin barış talebi, şiddetin gerek çatışma gerek ateşkes sırasında devamlılığı karşısında, yalnızca silahların susmasını içermiyor. Buna ek olarak, çatışmanın kökeninde yer alan, şiddetin sebeplerini oluşturan ve çoğu zaman çatışmanın daha da derinleştirdiği eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını, yani

24 Cynthia Cockburn, *The Continuum of Violence: A Gender Perspective of War and Peace, Sites of Violence: Gender and Conflict Zones* (ed. Wenona Giles & Jennifer Hyndman), University of California Press, 2004.

25 Punam Yadav & Denise M. Horn, *Continuums of Violence: Feminist peace research and gender-based violence*, Routledge Handbook of Feminist Peace Research (ed. Tarja Väyrynen, Swati Parashar, Élise Féron & Catia Cecilia Confortini), Routledge, 2021, p. 110.

“pozitif barışı” tesis etmeyi hedefliyor.²⁶ Dolayısıyla barış mücadelesi, aynı zamanda eşitlik, özgürlük ve demokrasi mücadelesini de içeriyor. KKH’den bir katılımcıya göre;

“Gerçek anlamda bir barış ortamından bahsetmek, toplumun tüm farklılıklarının eşit ve özgür bir şekilde kendisini ifade edeceği, kamusal yaşama katılacağı, ekonomik kaynaklar başta olmak üzere tüm tarihsel, toplumsal, kültürel kaynaklardan tüm toplumun eşit bir şekilde faydalanacağı, doğanın yaşamın bir parçası, bir hak öznesi olduğunun kabul edileceği özgürlükçü bir düzenin sağlanması gerekir.”²⁷

Barış için politika yapan feminist katılımcı ekliyor:

“Biz eğer bir gün böyle her yanımızı şiddetin farklı türlerinin kuşatmadığı, her an şiddete uğramadığımız, ya da şiddete uğrama tehdidiyle veya ihtimaliyle yaşamadığımız bir hayat yaşamayı tahayyül ediyorsak, bunun tek yolu mevcut savaşın sadece sonlanması değil, mevcut savaşın ürettiği şiddet biçimleriyle de yüzleşilmesi ve onların onarılması.”²⁸

Çatışmanın beslendiği ve ürettiği eşitsizliklerin başında toplumsal cinsiyet eşitsizliği gelir. Öyleyse barış mücadelesi, patriyarkayla mücadeleyi de içermelidir. LGBTİ+ aktivisti bir

katılımcıya göre,

“[Barışın] bileşeninin bir tanesinin kesinlikle cinsiyet olduğunu, kesinlikle cinsel yönelim olduğunu, cinsiyet kimliği olduğunu söylemek lazım. Çünkü barış tesisi dediğimizde salt silahların susması değil, bu ön koşul, evet. (...) Tabii ki [çatışma da] kesinlikle hem feminizmin hem LGBTİ+ hareketinin dertlerinden bir tanesi ama (...) o barış sürecinin tesisi, bir kimsenin cinsiyetinden ötürü sağlığa ya da yiyeceğe, beslenmeye, barınmaya erişemediği bir dünya değil. O yüzden ben bunları barış sürecinin doğal bileşenleri olarak görüyorum.”²⁹

KKH’den bir katılımcıya göre,

“Barış sadece silahların susması değildir. Silahlı çatışmanın olmadığı birçok yerde kadınların cinsel, fiziksel şiddet, ayrımcılık, yoksulluk, zorunlu göç, emeğinin sömürülmesi vb. gibi birçok sorunla karşı karşıya kaldığını da biliyoruz. O açıdan kadınlar açısından barış içinde yaşama talebi aynı zamanda karşılaştıkları bu ve daha birçok sorun alanının çözülmesi anlamına gelmektedir... Kadınlar açısından silahların sustuğu güvenli bir alanda yaşam kurmak önemli bir talep olmakla birlikte gerçek anlamda bir barış ortamının sağlanması için uzun soluklu bir mücadelenin gerektiğinin de bilincindedir.”³⁰

26 Johan Galtung, [Violence, peace, and peace research](#), *Journal of Peace Research* 6(3),1969; Johan Galtung, [Cultural violence](#), *Journal of Peace Research* 27(3), 1990.

27 Mülakat No: 9, 25.03.2021, yazılı yanıt.

28 Mülakat No: 2, 03-06.02.2021, çevrimiçi.

29 Mülakat No: 3, 08.02.2021, çevrimiçi.

30 Mülakat No: 9, 25.03.2021, yazılı yanıt.

Yani barış, sabit ve tek seferde elde edilebilecek bir durumdan ziyade, herkes için özgürlük ve eşitliğin tesisini içeren bir süreç olarak tezahür ediyor. Bu süreçte silahların susması şart olmakla birlikte, atılması gereken önemli adımlardan yalnızca biri. Barış için doğrudan şiddetin sona ermesine ek olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ırk ve etnisiteye dayalı ayrımcılık, sosyo-ekonomik eşitsizlikler gibi çatışmanın kökeninde yatan ve birbiriyle iç içe geçen tahakküm ve sömürü biçimlerinin de ortadan kalkması şart.

Şiddetin sürekliliği, Kürt nüfusunun yoğun olarak yaşadığı coğrafyada özgül bir görünüme sahip. Bu şiddet ablukalar sırasında kadınlara yönelik fiziksel ve cinsel şiddet ile işkence gibi doğrudan ihlaller,³¹ OHAL'den bugüne KKH'ye ve kazanımlarına dönük saldırılar, 2020'de Siirt'te Uzman Çavuş Musa Orhan'ın İpek Er'e cinsel saldırıda bulunarak intihara sürüklemesi³² gibi farklı biçimlerde ortaya çıkıyor. Kadın hakları aktivisti bir katılımcıya göre,

Mesela ben birçok platformlarda yer alıyorum. Çok rahat o platform adına mücadele veriyorsun, çalışma yürütüyorsun, sorun olmuyor. Ama Kürt kadın hareketi olduğun zaman suç olarak görülüyor, ya da diyelim ki illegalle ediliyor. Siyasi parti bile bugün illegalle ediliyor. O açıdan da hani

*bu bilinçsiz bir politika değil. Bu çatışma dönemlerinde kendini yaşatan ve o kaos döneminde örgütleyen bir sistemdir aslında. Ve bu sistem erk bir sistemdir, ataerkil bir sistemdir.*³³

Bu nedenle bölgedeki barış mücadelesi tek bir döneme veya biçime indirgenemeyecek kadar uzun soluklu, kapsamlı ve dinamik bir mücadele. KKH'den bir katılımcıya göre,

*Kürt kadın hareketi olarak bizler onlarca yıldır yürüttüğümüz barış mücadelesinde hem Kürt kimliğinin özgürleşmesi, etnik kimliği nedeniyle ayrımcılığa, şiddete maruz kalan kadınların halkımızın özgürlük mücadelesini örgütlemeye çalışırken, diğer yandan kadın olmaktan kaynaklı yaşadığımız şiddetin, ayrımcılığın, yoksulluğun ve yoksunluğun giderilmesi, aile içi şiddetin son bulması ve kadın özgürlük bilincinin gelişmesi için mücadele yürüttük, yürütüyoruz. Yürüttüğümüz her iki mücadele alanında da barışın, barış politikalarının çok önemli bir rolü olduğunu da deneyimledik. Kadınlar açısından kamusal alanda olmak çok kolay değil zaten. Bir de savaş ve çatışma süreçlerinde artan şiddet, cinsiyetçi, milliyetçi, dinci ve militarist politikalar kadınların daha çok eve kapanmasına neden olmaktadır. Bu süreçlerde kadınların örgütlü yapılar içinde yer alması da zorlaşmaktadır.*³⁴

31 İlyas Erdem, Yeter Tan & Zana Kibar, [Sokağa Çıkma Yasakları ve Zorunlu Göç Sürecinde Kadınların Yaşadıkları Hak İhlalleri ve Deneyimleri Raporu](#), Göç İzleme Derneği, 2019.

32 Gülizar İpek, [Bölge'de şiddet, istismar, tecavüz, kadın intiharları ve cinayetleri...](#), Evrensel, 16 Ağustos 2020.

33 Mülakat No: 1, 30.01.2021, çevrimiçi.

34 Mülakat No: 9, 25.03.2021, yazılı yanıt.

Çatışma ülkenin bir bölgesinde yaşansa da çatışmanın ihtiyaç duyduğu ve yeniden ürettiği milliyetçi ve militarist ortam ülkenin tamamında etki gösterir. Yükselen militarizm, feminenlik-maskülenlik inşalarının ikiliğini ve toplumsal cinsiyet rollerini güçlendirdiğinden, çatışmanın yaşandığı coğrafyanın ötesini de etkiler ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirir. Barış için politika yapan feminist bir katılımcı bunu şöyle anlatıyor:

“O pompalanan dil; bir takım erkeklerin sosyal medyada, işte ne bileyim özel hareketçi fotoğrafları, silah fotoğrafları, yok “polisimizin yanındayız”, yok “devletimizin yanındayız”, “polisimiz yürüsün, şahlansın” falan diye o hashtag’lerin altına baktığınızda. Aynı zamanda inanılmaz bir maço performans var orada ve o performans sen o şiddetin tehdidi altında yaşayan kişi olsan da olmasan da belli bir çeşit erkeklik. Ve o belli çeşit erkekliğin karşısında belli bir çeşit kadınlık kuruyor. O kurduğu kadınlık da şey bir kadınlık yani... İtaat etmek zorunda, o adama muhtaç olmak zorunda, o adama hayır dememek zorunda.”³⁵

Batıdaki kadın ve LGBTİ+ örgütlerinden katılımcıların buradan hareketle barış mücadelesinin öznesi olarak konumlandığı ve bölgedeki örgütlerle ittifaklar kurduğu anlaşılıyor. Yani militarizm, cinsiyetçilik, ırkçılık,

sisheteroseksizm gibi çeşitli sistemlerin birbirini besliyor ve yeniden üretiyor olması, çatışmadan doğrudan etkilenmeyen katılımcılar için barış talebini sahiplenme gerekçelerinden birini oluşturuyor. Bu da katılımcıların kesişimsel bir anlayış benimsediği ve bu anlayış doğrultusunda barış talebi etrafında çeşitli koalisyonlar kurduğuna işaret ediyor.³⁶ Aynı katılımcı, örgütlendiği platformdaki deneyiminden bahsediyor:

“Savaşın yükselttiği militarist-patriyarkal dilin ve tavrın ve halin nasıl bizim hayatlarımıza şiddet olarak döndüğü bağlantısını çok kuruyorduk ve kadına yönelik erkek şiddeti üzerinden çok ortaklaşıyorduk. Ve Türkiye’nin meselesi haline [getirmeye çalışıyorduk]... Savaşın bütçesinin kadınların hayatlarından nasıl çaldığını vs. anlatmak üzerinden.

LGBTİ+ aktivisti bir katılımcıya göre,

“Biz biliyoruz ki Türkiye’de ayrımcılık... Birbirine bulaşan şeyler. Yani her ayrımcılık türü; işte ırkçılık bir taraftan, homofobi, cinsiyetçiliği besleyen. Dolayısıyla bu kadar birbiriyle etkileşimli ve aynı mekanizmaların ürettiği, yani cinsiyetçiliği düzenleyen söylemlerle milliyetçiliği düzenleyen söylemler birbiriyle bu kadar ilişkiliyken sen kalkıp “ben sadece burada şu sorunu çözeceğim” diyemezsin.”³⁷

35 Mülakat No: 2, 03-06.02.2021, çevrimiçi.

36 Patricia Hill Collins & Sırma Bilge, Intersectionality, 2nd ed., Polity Press, 2020.

37 Mülakat No: 3, 08.02.2021, çevrimiçi.

Derinleşen toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınlara ve LGBTİ+'lara yönelik şiddet ve bizzat devlet yetkilileri tarafından üretilen nefret söylemlerine ek olarak

savaş alanı artık... [Devlet] herkese savaş açmış durumda. Kendi gibi düşünmeyen, kendinden olmayan herkese savaş açmış durumda.³⁸

1 Eylül Dünya Barış Günü eylemi, Ankara, 2013
Kaynak: [Kaos GL](#)

çatışma ve otoriterlik, farklı biçimlerde olsa Türkiye'nin batısında da etkisini gösteriyor. Bu anlamıyla şiddetin sürekliliğine karşı demokrasi mücadelesi de batıda ve bölgede örgütlenen katılımcılar için barış talebinde ortaklaşılan politik bir zemin olarak ortaya çıkıyor. Barış için politika yapan feminist bir katılımcı bunu şöyle ifade ediyor:

“Böyle büyük bir laf etmiş olmak istemem bunu söylerken, ama artık demokrasi için verilen her mücadele barış çalışmasıymış gibi geliyor. Çünkü savaşın alanı çok genişledi. Yani gündelik hayatlarımız bir

Öte yandan barış talebini sahiplenip yüksek sesle dile getirmek ile çatışmadan doğrudan etkilenen Kürt kadınların ve LGBTİ+'ların deneyimlerini görünmezleştirmek arasında kurulan hassas bir denge olduğu anlaşıyor. Yine aynı katılımcıya göre batıdaki örgütlerin bölgedeki örgütlerle hiyerarşik bir ilişki kurmaması, çatışmanın özel olarak Kürt kadınlar üzerindeki etkisini görünür kılması ve KKH'nin politik özneliliğine alan açması önem taşıyor:

“[Örgütlendiğim inisiyatifin] bir yanıyla [barışın] nasıl kendi meselen olduğunun

38 Mülakat No: 2, 03-06.02.2021, çevrimiçi.

bağlantısını kurarak barış talebinin öznesi olmak, ama bir yandan da sıcak savaşın altında yaşayan ve bunun her türlü ayrımcılığıyla baş etmek zorunda olan, ırkçılığı ve bunun şiddetini benim yaşamadığım gibi yaşayan, buna karşı sesini çıkardığında da devletin baskısı ve saldırısıyla karşılaşan Kürt kadınlarıyla ve [Kürt] kadın hareketiyle dayanışmak diye bir derdi de vardı.³⁹

Tüm katılımcılar bakımından demokrasi mücadelesiyle patriyarkayla mücadelenin, barış talebi etrafında ortaklıklar kurulmasına zemin hazırladığı anlaşıyor. LGBTİ+ örgütlerinden katılımcılar için ise barış mücadelesinde özne olmanın özgün bir politik hattı daha var. LGBTİ+ aktivisti bir katılımcıya göre, LGBTİ+ özne olarak “norm” olarak dayatılanın dışında bir kimlik olmakla, yani kendinle barışmak, barış mücadelesiyle kurulan ortak zeminlerden birini oluşturuyor:

“Barış zaten LGBTİ+ hareketi içerisinde çok da yabancı bir kavram da değil. Yani kendimizle barışmak ve barışık bir eşcinsel, kendisiyle barışmış bir eşcinsel muhabbeti çok dönerdi. Halen de var. “Kendisiyle barışmamış”, dediğimiz durumlar çok olurdu. “Açılmak için ilk önce kendinizle bir barışmanız lazım, açıldıkça kendinizle barışırsınız”, söylemleri de hareket içerisinde

oldukça fazla zikredilen ve hayata geçirilen durumlardan biri. Dolayısıyla barış kelimenin bütün anlamlarıyla LGBTİ+ hareketine ve LGBTİ+ oluşturma içkin bir durum.⁴⁰

Kuir kuram, LGBTİ+ örgütlerinden katılımcıların barış mücadelesiyle kurduğu bu ortaklığı kavramsallaştırmaya yardımcı olabilir. “Ne olduğuyla değil neye karşı olduğuyla kendini ortaya koya[n]” kuir teori herhangi bir kimliğin normalleştirilmesine itiraz eder, LGBTİ+ kimlik politikasını bu temelde eleştirir ve kimliksizleşme önerisi sunar.⁴¹ Buna göre, “norm”u inşa etmenin en önemli araçlarından biri olan militarizm sorunsallaştırılır.⁴² Kendiyle barıştıktan sonra sıra, militarizmin Öteki olarak addettiği diğerleriyle barışmaya gelir.⁴³

Bu noktada, Türkiye’de LGBTİ+’ların henüz anayasal eşitlik talebinin dahi karşılanmadığını, LGBTİ+’lara yönelen şiddet ve ayrımcılığın dozunun gitgide arttığını ve hatta LGBTİ+’ların hükümet tarafından İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme gerekçesi olarak işaret edildiğini hatırlamak gerekir. Lubunyalar kendileriyle barışsalar da, LGBTİ+ aktivisti katılımcının ifadesiyle, devlet ve toplum “gerçekten kabul edilmez” kılmaya çalıştığı LGBTİ+’larla da barışana

39 Mülakat No: 2, 03-06.02.2021, çevrimiçi.

40 Mülakat No: 6, 15-18.02.2021, çevrimiçi.

41 Sibel Yardımcı, [Ne O! Ne Bul Ne Şu! Queer Kuramı ve Kimliksizleşme](#), Skop Bülten, 2012.

42 Erkan Eroğlu, [Queer politikalar ve militarizm: Vicdani ret örneği](#), Kaos GL Dergisi, 2014.

43 Ek olarak 2015 yılında Kaos GL Derneği, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı ve Halkların Köprüsü Derneği tarafından düzenlenen “Ölülerimiz, Biz // Öteki Olarak Ölmek” başlıklı sempozyum da dikkate değer. Ayrıca bkz. Judith Butler, Şiddet, Yas, Siyaset, *Kırılgan Hayat: Yasın ve Şiddetin Gücü* (çev. Başak Ertür), Metis, 2013; Judith Butler, [Queer-Yoldaşlığı ve Savaş Karşısı Siyaset](#), *Anti-Homofobi Kitabı 2*, Kaos GL Derneği, 2010; Merin Sever, [Queer teori ekseninde LGBTİ hareketi ve feminizm](#), *Birikim Dergisi* 308, 2014.

dek sağlam temellere oturmuş, kalıcı bir barıştan söz etmek mümkün değildir.⁴⁴

Gerçekten de toplumsal barış diskurunun, Türkiye LGBTİ+ hareketinin hafızasında önemli bir yeri var. Türkiye’de LGBTİ+’ların kamuya açık ilk etkinliklerinden birinin Kaos GL’nin 2003 yılında düzenlediği Lezbiyen ve Geylerin Sorunları ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları başlıklı sempozyum olması da dikkate değer.⁴⁵ LGBTİ+’larla barışılmadan toplumsal barışın söz konusu olmayacağına yönelik, pozitif barışa işaret eden bu politikanın da LGBTİ+ örgütlerinden katılımcıların barış mücadelesini şekillendirdiği söylenebilir.⁴⁶

44 Mülakat No: 6, 15-18.02.2021, çevrimiçi.

45 Güler Emektar, [Cinsel ayrımcılığa karşı toplumsal barış](#), *Bianet*, 20 Mayıs 2003. “Toplumsal barış diyor olmamızın nedeni de eşcinselleri yok sayan bir barışın gerçekte mümkün olmadığını söylüyorduk.” Umut Güner: Her yeri afişledik, [Patikalar: Resmi Tarihe Çentik](#), Kaos GL Derneği, 2019, s. 93. Yakın geçmişten bir örnek vermek gerekirse, Şubat 2021’de 12 LGBTİ+ örgütü, Boğaziçi Üniversitesi’nde LGBTİ+’lara karşı saldırılara ilişkin yayınladıkları açıklamada da “Hep beraber, toplumsal barış içerisinde yaşamak” çağrısında bulundu. [LGBTİ+ dernekleri: Göğe bakalım, gökkuşağına bakalım!](#), *Bianet*, 2 Şubat 2021.

46 [‘Toplumsal LGBTİ+’larla de barışması gerekiyor’](#), *Kaos GL*, 2 Eylül 2014.

IV. Geleneksel Yöntemlerden Yaratıcı Eylemlere: Örgütlerin Barış Çalışmaları

A. Çözüm Sürecinin Öncesini ve Sonrasını Kapsayan Bir Mücadele

Çözüm süreci resmî olarak 2013-2015 yılları arasında yürütüldü. Bu süreç, tıpkı barış mücadelesi gibi karmaşık ve sınırlarının belirlenmesi zor bir dönem. Görüştüğümüz kişiler, çözüm sürecindeki faaliyetlerini anlatırken farklı zaman dilimlerine referans verdiler. KKH için çözüm sürecinin başlangıcı 2010'lara dayandırılarak anlatıldı. Söz konusu bu müzakere öncesi dönem, Kürt siyasi hareketinin demokratikleşme adımları, legal siyasete ağırlık vermesi ve kadın hareketinin yarattığı mekanizmalarla ilişkili.⁴⁷ O döneme verilen referans, 2013 yılına giden bir tür hazırlık sürecinin işlediğine ve barışı konuşabilmek için bir zeminin

hazırlandığına dikkat çekiyor. Kadın hakları aktivisti olan katılımcı, bu sürecin barış görüşmelerinden önce başladığına dikkat çekerek, çözüm sürecinden bahsederken 2010 ile 2014 yılları arasına referans verdi.⁴⁸ Keza birden fazla katılımcı yer yer 2014 Kobanê Olaylarını görüşmelerin bittiği zaman olarak işaret etti. Çözüm sürecinin kırılğan hale geldiği 2014 yılına dikkat çekilmiş olması şaşırtıcı değil. Zira Kobanê Olaylarının hemen sonrasında gerçekleşen, 30 Ekim 2014 tarihli Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısının barış görüşmelerinin sonlanmasına hazırlık olduğu kamuoyunda da tartışıldı.⁴⁹ Böylece çözüm sürecinin sonlanmasının da bir süreç olarak yaşandığı, bu bitiş sürecini tetikleyen toplumsal olayın 2014 Kobanê Olayları olduğu anlaşılıyor. Bu bitiş süreci ise

47 Mülakat No: 1, 30.01.2021, çevrimiçi.

48 Mülakat No: 1, 30.01.2021, çevrimiçi.

49 Ezgi Başaran, [Çözüm süreci ve 'o MGK toplantısı'](#), *Radikal*, 19 Ocak 2016.

sıklıkla belirtilenin aksine, 7 Haziran 2015 genel seçimleri veya Temmuz 2015 ile keskin bir şekilde sonlanmıyor. Retrospektif bir şekilde o döneme baktığımızda, görüştüğümüz örgütlerin bir süre çözüm sürecini tekrardan canlandırma umudunu koruduğunu anlıyoruz. Ancak araştırmanın bulgularının ortaya çıkardığı üzere, bu umut OHAL döneminin başlamasıyla tükeniyor.⁵⁰

Çözüm sürecini anlamak için tarihin müzakerenin resmî tarafları ile sivil toplum aktörleri için aynı şekilde ilerlemediği tespitini yapmak gerekiyor. Çünkü her ne kadar çözüm süreci birçok çalışmada ve yayında 2013-2015 yılları arası olarak ele alınsa da, bu araştırma farklı bir dönemi ve zamansal çerçeveyi ortaya çıkardı. Tarihin toplumsal dinamiklerden kopuk bir şekilde vuku bulmadığını biliyoruz. O tarihin, özellikle de toplumsal düzeyde cereyan eden, uzun soluklu bir çabayla yaratıldığını akılda tutmak gerekiyor. Görüşülen örgütlerin kendi zaman akışını anlamak onların mücadelelerinin kapsamını görebilmeyi sağladı. Bu yüzden çözüm sürecine bakarken kamuoyunda sıklıkla dile getirilen tarihleri değil, barışın aktörleri olan örgütlerin zaman dilimini çerçeve olarak aldık. Dolayısıyla raporun devamında kullandığımız çözüm süreci ifadesi merkezine 2013-2015 dönemini alsa da çizgisel, kronolojik

bir zaman dilimini işaret etmekten çok, önceki hazırlık sürecini kapsayan ve bitiş sürecini hazırlayan 2014 Kobanê Olaylarının etkisini tanıyan, Haziran/ Temmuz 2015 sonrasına da taşan, sınırları esnek bir dönemi ifade ediyor. Böylece raporun amacına da uygun olarak, araştırmamıza dahil ettiğimiz kişi ve örgütlerin kendi yarattıkları zaman dilimine vurgu yapmayı istedik.

B. Çözüm Sürecinin Sunduğu Olanaklar

Çözüm süreciyle başlayan çatışmasızlık dönemi KKH, feminist hareket, Türkiye kadın hareketi ve LGBTİ+ hareketi arasında bir ortaklaşma, yakınlaşma, birlikte hareket etme ve birbirinden öğrenme dönemi idi. KKH'den bir katılımcının dile getirdiği üzere, çatışmasızlığın da etkisiyle barış mücadelesi yürüten kadınlar çözüm sürecinde belki de öncesinde hiç olmadığı kadar geniş kesimden kadınlara ulaşabildiler.⁵¹ Örneğin Kürt meselesi ve çatışmaya dair daha önce ilgisiz ya da politik olarak mesafeli duran kadınlar çoğunlukla batı illerinde örgütlenmiş barış platformunun eylemlerine gelmeye başladı. Bu sırada farklı kadınların bir araya gelmesini sağlayarak, Kadın Özgürlük Meclisi (KÖM) de bu bir aradalıklar için önemli bir rol oynadı.⁵² Kadın hakları aktivisti bir katılımcı, o dönemde örneğin pek

50 7 Haziran 2015 sonrası çözüm sürecinin sürdürülmesine yönelik çabalar ve OHAL'in kılma noktası haline gelmesine dair tartışma VI. bölümde ayrıntılı olarak yer alıyor.

51 Mülakat No: 9, 25.03.2021, yazılı yanıt.

52 Mülakat No: 5, 17.02.2021, çevrimiçi.

çok Türk kadının da KKH ile daha iyi ortaklaşmak ve yakınlaşmak için Kürtçe öğrendiğini hatırlatıyor.

Bunun başka bir örneği ise LGBTİ+ örgütlerinin başka koşullarda bir araya gelemedikleri kişi ve kurumlarla çözüm süreci sırasında ortaklaşma imkânı bulması. Bir LGBTİ+ aktivisti, dönemin önemli politik ve insani gündemlerinden biri hakkında düzenlenen dayanışma etkinliğini anımsarken buna da değiniyor:

“Aaa bunu düzenliyorlar” derken başkalarının gelmiş olması, daha önce yan yana durmadığımız ya da yan yana eğlenmediğimiz kişilerin gelmesi... Hem de geldiklerinde uzaydan bir yere düşmemiş gibi hissetmeleri, şok olma; “Aaa burası aslında o kadar da tuhaf bir yer değilmiş, aslında burada da halaylar çekiliyormuş” falan filan hissiyatı o döneme dair güzel bir deneyim benim için. Ama şimdi yapamayız yani.”⁵³

Girişte bahsedildiği üzere, çözüm sürecinin başlamasından çok kısa bir süre sonra Gezi direnişi gerçekleşti. Türkiye toplumsal hareketler tarihi açısından biricik olan bu direnişin çözüm sürecinde gerçekleşmiş olması tesadüf değil. Nazan Üstündağ, çözüm süreci ile Gezi direnişinin kesişiminden bahsederken, savaş koşullarında böylesi bir halk ayaklanmasının

gerçekleşmesinin imkânsız olduğuna dikkat çekiyor:

“Gezi ancak ve ancak Türkiye’nin en önemli gündemi ölüm kalım olmaktan çıktığında ve çatışma gerginliği nispeten aşıldığında gerçekleşebilirdi. Aksi takdirde ne Gezi’de yan yana duranların yan yana durması, ne de hakiki anlamda sivilleşmiş bir protesto alanının siyasal oluşumu mümkün olmazdı.”⁵⁴

Çözüm süreci ve Gezi direnişinin bu şekilde kesişmesi o dönem kadın örgütleri için önemli bir gündemdi. Barış mücadelesi veren kadınlar Gezi’deki demokratik insan hakları talepleri ve devlet şiddetine karşı tepki göstermenin çözüm süreciyle ortaklaşan talepler olduğuna ve ikisinin arasında ilişki kurulabileceğine dikkat çekti.⁵⁵ Örneğin BİKG, direnişin ilk günlerinde bir metin yayınlarak çözüm süreci ve Gezi direnişi arasındaki barış ve demokrasi ihtiyacı ortaklığı üzerindeki bağlantıya dikkat çekti:

“Bugün Türkiye, barışa ve demokrasiye her zamankinden daha hazır. Toplumun her kesiminden milyonlarca insan barış istiyor. Dört aydır bu ülkede kimse savaş yüzünden ölmedi. Bunun değerini hepimiz biliyoruz. Devletin de görmesini istiyoruz... Gerçek bir demokrasi olmadan barışın gerçekleşemeyeceğinin en belirgin tezahürü yine Gezi direnişiyle çok açık ve net olarak

53 Mülakat No: 3, 08.02.2021, çevrimiçi.

54 Nazan Üstündağ, [Gezi Parkı Direnişi ve Çözüm Süreci](#), 2013.

55 ‘[Gezi direnişi ve çözüm sürecinin talepleri aynı](#)’, *Demokrat Haber*, 7 Temmuz 2013.

ortaya çıktı. Bu toplumsal talepler hızla demokratikleşme, barış ve tüm toplumun kendi hayatları hakkında karar alma ve uygulama mekanizmalarına dahil edilmesi yönünde bir irade ortaya konmadan bitmeyecek.⁵⁶

Görüşüğümüz feminist bir araştırmacı bu ikisinin birlikteliğini şöyle anlatıyor:

“O [Türkiye Büyük Millet Meclisindeki] Çözüm Komisyonu toplantısına katıldım ve tam işte bu Kabataş yürüyüşü vs. o dönemlerde iki gündem çok sıcak bir şekilde bir aradaydı. Dolayısıyla biz de aslında Gezi ve çözüm süreci ilişkisi üzerine kafa yoruyorduk o dönemde. Yani bence en çok yapılan şey bu ikisiydi.⁵⁷

Çözüm sürecinin açtığı, Gezi direnişiiyle beraber daha da dinamikleşen toplumsal muhalefet alanı farklı hareketler için önemli temasların yaşanmasını sağladı. Özellikle Gezi sürecinde farklı sınıflardan, kültürel ve etnik aidiyetlerden kişiler bir araya geldi. Bunun önemli sonuçlarından biri, feminist hareket ve LGBTİ+ hareketinin daha geniş sol muhalif kesimlerle etkin şekilde etkileşime girmesiydi.⁵⁸ Başka bir sonuç ise, yıllarca Kürt meselesini “terörizm” sorunu olarak tanımlayan resmî ideolojiye ikna olan grupların,

Gezi döneminde bunu sorgulamaya başlaması ve bazı ön yargıların kırılmasıydı.⁵⁹ Fakat bu araştırma kapsamında kastedilen, pasif bir şekilde ön yargıların kırılmasının ötesinde, örgütlerin aktif olarak birlikte örgütlenip çözüm sürecine etkin dahilîyet için ortak mekanizmalar geliştirmesi. Örneğin BİKG’de yer alan kadınlar, aralarındaki ideolojik ayrışmalara, siyasi, etnik, dini vb. farklara rağmen barışın aciliyetinde ortaklaşıp beraber hareket etti, farklı kadın örgütlerini de bu odak etrafında bir araya getirmeye çalıştı.⁶⁰

Bu dönemin LGBTİ+ hareketi için en önemli etkilerinden biri örgütlülüğün artması oldu; özellikle Gezi sürecinin buna etkisi görüşmelerde sıklıkla karşımıza çıktı. Gezi direnişii sırasında LGBT Blok’un kuruluşu ve mücadelesi, bir toplumsal hareket olarak LGBTİ+ hareketinin görünürlüğünün artmasında büyük rol oynadı.⁶¹ O dönem LGBTİ+ hareketinin barış talebine ilişkin ürettiği söz de oldukça güçlü. Örneğin 2013’te gerçekleşen 21. Onur Yürüyüşü basın açıklamasında Medeni Yıldırım’ın öldürüldüğü, Lice’de gerçekleşen polis şiddetinden söz edildi ve barış talebi vurgulandı.⁶²

Gezi’nin ardından Türkiye’nin pek çok

56 Barış için Kadın Girişimi, [Barış toplumsallaşabilir](#), *Everywhere Taksim*, 6 Haziran 2013.

57 Mülakat No: 7, 24.02.2021, çevrimiçi.

58 Alev Özkazanç, [Türkiye’de Kadın Hareketleri ve Kesişim Alanları Yaklaşımı](#), *Duvarları Yıkarak, Köprüleri Kurmak: Yeni Küresel Feminizmin Yükseliş ve İmkanları Konferansı* [bildiri], Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, 2017.

59 Buket Türkmen, [From Gezi Park to Turkey’s transformed political landscape](#), *Open Democracy*, 7 Temmuz 2015.

60 Göksel, supra n. 19.

61 Bade Okçuoğlu, [The LGBT Block](#), *Talk Turkey Conference: Rethinking Life Since Gezi Conference* [bildiri], The New School, Jadaliyya Reports, 2013.

62 21. İstanbul LGBT Onur Haftası Komisyonu, [Onur Yürüyüşü Basın Açıklaması](#), 30 Haziran 2013.

yerinde çeşitli LGBTİ+ örgütlenmeleri kuruldu.⁶³ LGBTİ+ hareketinde örgütlü katılımcılara göre bunun bir sebebi, büyük kentlere göç ettiğinde güvenli alana ulaşması daha muhtemel olan pek çok LGBTİ+'nın, o dönemde yaşadığı küçük şehirlerde de LGBTİ+ mücadelesine dahil olabileceğini düşünmesi, kendini önceye nazaran daha güvende hissetmesiydi. Bu da hem -LGBTİ+ kimliğini açık yaşayabilmek gibi bireysel görünürlüğü artmasını sağladı, hem de örgütlenmeler sayesinde LGBTİ+ politikalarının görünürlüğü arttı:

“Yani böyle onlarca, her kentin 1 Mayıs'ında yürüyüşler, yani onlarca farklı kentte. İşte mesela Dersim'de, Antep'te, Diyarbakır'da birden fazla LGBTİ+ örgütlenmesine vesile olmuştu ya da Van'da... Mesela Trabzon'da, Bursa... Yani aslında ülkenin çok fazla yerine yayılmıştı ki insanlar aslında daha az tedirgin hissediyorlardı kendilerini ifade etme konusunda. Açıkça LGBTİ+ aktivizmi yürütebiliyorlardı, söyleyebiliyorlardı.”⁶⁴

Bu durumun Kürt coğrafyasında da benzer şekilde gerçekleştiği anlaşılıyor. Diasporada yaşayan Kürt LGBTİ+ aktivisti bir katılımcı, özellikle Gezi'den sonra LGBTİ+'ların “barışta biz de varız”⁶⁵ demeye başladığını anlatıyor. Örgütlülüğün artmasıyla birlikte toplumsal barış mücadelesi içinde

de görünürlüğü arttığı söylenebilir. Katılımcıların aktardıkları, Gezi süreciyle çözüm sürecinin kesişerek güçlü bir dönüşüme sebep olduğuna işaret ediyor:

“Gezi sürecindeki o toplumsal barış hareketliliği olmamış olsaydı, belki toplumda konuşulan LGBTİ+ muhabbetleri, söylemleri dönmemiş olsaydı, belki ben açılmamış bir lubunya olarak devam edebilirdim yani. Bu açıdan toplumsal barışta, o barış sürecinde LGBTİ+'ların, LGBTİ+ mücadelesinin var oluşunun öneminden bahsediyorum.”⁶⁶

C. Çözüm Sürecindeki Faaliyetler ve Kazanımlar

Araştırma kapsamında görüştüğümüz kadın ve LGBTİ+ örgütlerinden katılımcılar, barışa dair çeşitli faaliyetler yürüttüler ve kazanımlar elde ettiler. Öne çıkan noktalar şöyle özetlenebilir: Birincisi, kadınlar müzakere sürecine dahil olma ve gündemlerini barış masasına taşımaya yönelik faaliyetler yaptılar. İkincisi, kadın ve LGBTİ+ örgütleri eylemlerinde önemli getirileri olan farklı yöntemler ve araçlar kullandılar. Üçüncüsü, feministler müzakere sürecine “üçüncü göz” olarak dahil olmaya dair tartışmalar yaptılar. Son olarak, özellikle Kürt kadınlar barış, kadın politikası ve demokrasi arasında

63 Örneğin Hêvî LGBTİ Derneği, 2013 yılında Hêvî LGBTİ İnisiyatifi olarak LGBT Blok'ta bir araya gelen aktivistler tarafından kuruldu. Fidan Mirhanoglu, İstanbul'da Kürt LGBT'ler için bir umut: Hêvî LGBTİ, Bianet, 26 Eylül 2013. Ayrıca bkz. Zülfukar Çetin, [The Dynamics of the Queer Movement in Turkey before and during the Conservative AKP Government](#), Working Paper, Research Group EU/Europe, SWP Berlin, 2015, s. 15.

64 Mülakat No: 3, 08.02.2021, çevrimiçi.

65 Mülakat No: 8, 10.03.2021, çevrimiçi.

66 Mülakat No: 8, 10.03.2021, çevrimiçi.

kurdukları ilişki çerçevesinde çalışmalar yürüttüler.

a. Kadınların müzakere masasına dahil oluşu

Barış için mücadele veren kadınlar, resmî müzakere sürecine anlamlı katılımı hedeflediler. Bu hedef için ise iki somut adım atıldı. Birincisi HDP heyetine bir kadının dahil edilmesi; Ceylan Bağrıyanık, KKH'yi temsilen heyete dahil oldu. Diğeri ise müzakere sürecine dahil olan kadın temsilciyle barış etrafında bir araya gelmiş kadınların bağını kuracak bir mekanizmanın kurulmasıydı. Bu doğrultuda KÖM, 10-11 Mayıs 2015'te Türkiye'nin farklı yerlerinden gelen 200'ü aşkın kadınla, İstanbul'da yoğun bir şekilde müzakere sürecinin tartışıldığı çalıştaylar sonunda kuruldu. Çalıştaylar sonunda yayınlanan bildirgede, "Demokratik çözüm ve müzakere sürecinde tüm bu farklılıklarımızı koruyarak bir arada durmamız hem kadınların bu sürece etkin katılımı hem de bu sürecin kadın özgürlükçü perspektifle şekillenmesi açısından büyük önem taşımaktadır" vurgusunu yaparak meclisin kuruluşunu deklere ettiler.⁶⁷ KÖM, çözüm sürecinde faaliyet yürüten diğer örgütlerden farklı olarak gündemine net bir şekilde resmi müzakere sürecini alarak yol aldı.⁶⁸ Süreç ilerleseydi, KÖM, barış

görüşmelerinde mutabakata varılan izleme ve hakikat komisyonlarının kurulması talebine sahip çıkarak, bu mekanizmalara kadınların eşit temsili ve kendi talepleriyle katılımı üzerine çalışmalar yürütecekti.⁶⁹

Görüşme heyetine bir kadın temsilcinin katılması ve KÖM'ün kurulması kadınlar için iki önemli kazanım oluşturuyor. Kadınların müzakere süreçlerine katılıma odaklanmaları ve sürece kendi gündemlerini dahil etme çabaları diğer dünya deneyimlerinde de karşımıza çıkıyor.⁷⁰ Türkiye deneyiminde bu tartışmalara öncülük eden kadınlar, mekanizmanın kendisi kadar sürece dahil olacak kadının kadın hareketi temsiliyetini de önemsemiş gözüküyorlar. **Bir başka deyişle, müzakere masasında bir kadının olması kadar, bu kişinin kadın politikaları benimseyen bir temsilci olması da önemli.**

Gerçekten de dünyada barış çalışmalarında uzun süredir anlamlı katılım tartışması yürütülüyor; kadınların müzakere süreçlerine katılımının sayısal bir hesaba indirgenmesinin ötesine geçen bir talep söz konusu. Türkiye'deki tartışmayı da bu bağlamda değerlendirmek mümkün. Bağımsız feminist bir katılımcı bunu

67 [Kadınlardan Barış İçin "Kadın Özgürlük Meclisi"](#), *Bianet*, 11 Mayıs 2015.

68 Mülakat No: 5, 17.02.2021, çevrimiçi.

69 Kadınlardan Barış İçin "Kadın Özgürlük Meclisi", *supra* n. 67.

70 Güneş Daşlı, Nisan Alıcı & Ulrike Flader, [Kadınların Barış Mücadelesinde Dünya Deneyimleri: Sırbistan, Kosova, Sri Lanka, Suriye, DEMOS Araştırma Derneği](#), 2017, s.116-117.

Ceyla
tems

Tüm örgütler farklı dönemlerde hem basın açıklaması gibi konvansiyonel yöntemlere başvurdu, hem de sivil itaatsizlik olarak tanımlanabilecek eylem biçimlerini kullandı. Bunlardan öne çıkan bir faaliyet feminist

kadınların düzenledikleri “barış noktası” eylemleri.⁷² Barış noktası eylemleri, kadınların çeşitli mahallelere gidip yuvarlak bir bez pankart etrafında oturarak barış talebini dile getirdikleri bir etkinlik olarak ortaya çıktı.

Bir diğer eylem türü ise kadınların meydan gibi bir kamusal alanda toplanarak ve genelde sabahlayarak gerçekleştirildikleri barış nöbetleri. Kürt kadınlar bölgede barış nöbeti tuttuklarında, feminist kadınlar da İstanbul'da eş zamanlı benzer bir eylem yaptı.⁷³ Bu ve benzeri eylem türleriyle, hem devlete hem de topluma savaşa karşı olduklarını anlatmanın bir yolunu buldular. Yarattıkları eşzamanlılıkla, bu mesajı sadece savaşın yakıcı olduğu yerde değil, Türkiye'nin batısında da ilettiler.

Kadınların Barış
Noktası eylemi,
Taksim, 2011
Fotoğraf: Nilgün
Yurdalan
Kaynak: [Kaos GL](#)

71 Mülakat No: 5, 17.02.2021, çevrimiçi.

72 Mülakat No: 5, 17.02.2021, çevrimiçi.

73 Mülakat No: 5, 17.02.2021, çevrimiçi.

Barış mücadelesinde sokak, görüştüğümüz kadın ve LGBTİ+ örgütleri için hep önemli bir yere sahip oldu. LGBTİ+ aktivisti iki katılımcı, barış çalışmalarından bahsederken barışa olan ihtiyacı batıya anlatmaya odaklanmayı özellikle tercih ettiklerini

yasaların reformuna,⁷⁶ nasıl alternatif sokak eylemi örgütlenebileceğinden çatışma sonrası dönemde uygulanabilecek geçiş dönemi adaleti mekanizmalarına⁷⁷ uzanan geniş bir yelpazede söylem ve eylem ortaya koydular.

Newroz, Diyarbakır, 2013
Kaynak: [Kaos GL](#)

belirttiler. Bunun için İstanbul'da stand kurma⁷⁴ ve bölgeye giderek Newroz etkinliklerine katılma⁷⁵ gibi faaliyetler düzenlediklerinden bahsettiler.

Kadın ve LGBTİ+ örgütleri, çatışmasızlığın açtığı alanın etkisiyle, barış taleplerini daha dinamik ve üretken bir şekilde ifade edebildiler. Barışı dert edinen farklı örgütler, vicdani retten polisin yetkilerini düzenleyen

Dolayısıyla bu bölümde değindiğimiz faaliyetler yalnızca biçimsel olarak çeşitlenmekle kalmıyor. Aynı zamanda eylemin kimi hedeflediği (devlet, toplum ya da her ikisi) ile farklı araçların kullanılması (örneğin, kumaş bir bezin zemin haline getirilmesi) gibi açılardan da çeşitleniyor.

Daha da önemlisi, örgütlerin oluşturduğu bu yaratıcı eylem biçimleri,

74 Mülakat No: 4, 14.02.2021, çevrimiçi.

75 Mülakat No: 8, 10.03.2021, çevrimiçi.

76 Mülakat No: 6, 15-18.02.2021, çevrimiçi.

77 Dila Gürses, [Barış İçin Kadın Girişimi "Kimin Hakikati" Dedi](#), *Bianet*, 28 Haziran 2014.

barışa dair söylemlerini topluma duyurmada yeni alanlar açtı. Örneğin kadın örgütleri; basın açıklaması gibi geleneksel olarak kullanılan bir eylem çeşidinin ötesine geçerek, eşzamanlılık oluşturdukları, barış talebini yükselttikleri, kamusal alanlarda yoldan geçen insanların gelip sohbet edebileceği ve barışı tartışabileceği çadır eylemleri ve barış nöbetleri düzenlediler. Bu yeni eylem yöntemleri mahallelerde daha önce barış meselesiyle ilişkilanmemiş kadınlara ulaşmayı sağladı. Bir yandan da bu kadınların yuvarlak bir bez parçasının etrafına oturma gibi sade ve kolay bir şekilde barış talebine katılmalarını kolaylaştırdı. Böylece, militarist şiddete karşı durmanın ve barışı dillendirmenin repertuarını genişleterek alternatif yollar keşfettiler.

Görüşmelerden anlaşılıyor ki, ağır aksak da olsa devam eden çözüm süreci ve onun etrafında gelişen çalışmalar barışa çok yakın olunduğu hissiyatını yarattı. Gerçekten de o dönemdeki çalışmalar, hem çözüm sürecine kadınların taleplerinin nasıl yansıtılacağına, hem de genel anlamda onurlu bir barış için yapılması gerekenlerin uzun uzadıya tartışılabilirdiği alanları kapsadı. Çatışma sonrasında kurulabilecek geçiş dönemi adaleti mekanizmalarının da tartışılıyor oluşu, barış çalışması yapan kadın ve LGBTİ+ örgütlerinin uzun dönemli bir

bakış açısı benimsediğini gösteriyor.

c. Sürecin üçüncü tarafı olmaya aday kadınlar

Bir diğer öne çıkan çalışma ve tartışma, feminist bir katılımcının bahsettiği “üçüncü göz” olma iddiası ve buna yönelik girişimler.⁷⁸ Müzakere döneminde, üçüncü taraf tartışmaları -diğer dünya deneyimlerinde de sıkça başvurulmuş üçüncü aktörün müzakereye dahililiyeti- yapılmış olsa da devlet buna sıcak bakmadı.⁷⁹ Böylece kadınlar içeriden toplumsal bir aktör olarak hem süreci izleyen, hem de bir tür garantör olabilecek üçüncü göz olmayı gündemlerine aldı ve buna yönelik çalışmalar yaptı. Örneğin feminist kadınlar, Dersim ve Lice’yi ziyaret ederek hem o dönemdeki kırılan ateşkes sürecine dair faaliyetleri gözlemlediler hem de zaman zaman gerillanın çekilme faaliyetlerini izleyerek hazırladıkları raporları kamuoyuyla paylaştılar.⁸⁰

d. Kürt kadınların demokrasi ve kadın politikalarıyla birlikte ilerleyen barış mücadelesi

Yukarıda açıklandığı üzere, KKH için patriyarkayla mücadele, barış gündemi içerisinde hep önemli bir yere sahip oldu. Barış, demokrasi ve siyasete eşit katılım arasındaki kurdukları sıkı bağın kesişimsel bir yaklaşıma dayandığı söylenebilir. Kadın hakları aktivisti bir katılımcı, çözüm sürecinin başlangıcı

78 Mülakat No: 2, 03-06.02.2021, çevrimiçi.

79 Nazan Üstündağ, *Dünyada Barış Süreçleri ve Çözüme Giden Yolda AKP ve Kürt Hareketi’nin Çatışan Toplumsal Tahayyülleri, Çatışma Çözümleri ve Barış* (der. Murat Aktaş), İletişim, 2014.

80 Mülakat No: 2, 03-06.02.2021, çevrimiçi.

olarak 2010'u işaret ederek, KKH'nin kadınların siyasete katılımı ve yerel yönetimleri kadın özgürlüğü çizgisinde dönüştürmeleri gibi çalışmalarından bahsetti. Kürt kadınların mahalle mahalle örgütlenmeleri, kadınları politik anlamda güçlendirirken Kürt sorununun çözümüne ve barışa dair de sözlerinin daha görünür olmasına da yol açtı.

eşbaşkanlık uygulamasıyla hem kadınların eşit temsiliyetine dair önemli kazanımlar elde etti hem de kadın politikalarını Meclise taşıdı. Bu ise, çözüm sürecinde HDP ana aktörlerden biri olunca kadınların hızlı bir şekilde sürece müdahil olmalarını kolaylaştırdı. Hem heyete ilk günden bir kadın milletvekili katıldı, hem de TBMM çatısı altında kurulan Çözüm Komisyonu'nda

HDP'li kadınlar Meclis Genel Kurulunda iç güvenlik yasa tasarısını mor pusuyla protesto ediyorlar, Ankara, 2015
Kaynak: Pervin Buldan, Twitter

Çözüm sürecinde bu çabaların en somut olanı, çözüm sürecinin bir aktörü olan HDP'nin kadın partisine dönüştürülmesiydi.⁸¹ HDP'li kadınlar, eşit kota, özerk kadın meclisleri ve

HDP'li kadın vekiller de yer aldı. Son olarak, sürecin en başından beri aktif olan HDP'li kadınlar, çözüm sürecini sekteye uğratan gelişmeler olduğunda hızlı ve görünür bir şekilde tepkilerini

81 Mülakat No: 1, 30.01.2021, çevrimiçi.

ortaya koydular. Bunlardan biri, çözüm sürecini baltalayan Güvenlik Yasa Tasarısı'na karşı HDP'li kadın vekillerin Genel Kuruldaki günlere yayılan eylemleriydi.

V. Barış için Ortak Mücadele: İttifaklar ve Ayrılıklar

Raporun III. bölümü, kadın ve LGBTİ+ örgütlerinin barış talebinde buluşmalarına alan açan politik zeminlerin çerçevesini sunmuştu. Bu bölüm, araştırma kapsamında görüşülen örgütlerin barış talebi etrafında kurdukları ortaklıklar ve ayrıştıkları noktaların pratik yansımalarına dair önemli bulgulara odaklanıyor. İlk olarak, çeşitli kimlik ve politik görüşten kadın ve LGBTİ+'ları barış etrafında bir araya getiren platformlar, barış talebinde ortaklaşma ve bu talep etrafında bir bağ kurulmasında önemli bir deneyime işaret ediyor. Ancak barış talebinin temellendirilmesine dair uzlaşma sağlansa da yöntem konusunda görüş ayrılıkları söz konusu olabiliyor. İlaveten kadın örgütleri barış talebinin ortak politik çerçevesini kurarken, bu ortaklığın etkilenmemesi için benimsedikleri toplumsal cinsiyet politikalarını tartışmaya açmaktan imtina edebiliyorlar. Bu durum

LGBTİ+'ların barış mücadelesine anlamlı katılımını etkileyen bir faktör olarak ortaya çıkıyor. Bununla birlikte Kürt LGBTİ+'lar da batıdaki örgüt ve aktivistlere politika ve eylemlerinde Kürt lubunyelerin özgül konumunu yeterince dikkate almadıkları eleştirisi getiriyor. Bunları aşağıda sırayla ele alıyoruz.

A. Barış Talebinde Ortaklaşmada Öne Çıkan İki Örgütlenme Deneyimi

Kadınların barış talebine sahip çıkmasında ortak bir zemin yaratan BİKG, farklı kesimlerden kadınları bir araya getirmede öne çıkıyor. Bu ortaklıkta, savaşın sonlanmasının neden batıdaki kadınların da meselesi olduğunun tartışılması ve savaştan kadınların farklı biçimlerde etkilendiklerini gösteren bir politik yaklaşım kurmaları etkili oldu. Bunun çarpıcı bir örneği, BİKG'deki kadınların savaş bütçesinin tüm kadınların

hayatlarından çaldığı tespitine yönelik çalışmalar yürütmeleri, savaşa ayrılan bütçe ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için neler yapılabileceğini gösteren analizler gerçekleştirmeleri ve bunları tartıştıkları forumlar düzenlemeleri.⁸² Böylece savaş bütçesi üzerinden yapılan bu tartışmalarla BİKG, batıdaki kadınların da bu savaşın etkileneni olduğuna dikkat çekti, aynı dolayısıyla onların barış talep etmenin de öznesi olduğunu hatırlattı.

defalarca bölgeyi ziyaret etmesinin de etkisi var. Barış için politika yapan feminist bir katılımcı, bu ziyaretlerin savaş bölgesine gününbirlik bir eylem için gidip gelmekten farklı olduğuna dikkat çekiyor; kadınların evlerinde birlikte günlerce kalıp gönüllü çalışmalar yürüterek anlamlı bir bağ örmek amaçlanıyor.⁸³

Ortaklıkların kurulmasında başka bir boyut, bu barış platformunun esnek,

BİKG'nin çağrısıyla düzenlenen ziyaret, Cizre, 2015
Fotograf: Evrim Kurdoğlu
Kaynak: Bianet

Sokak eyleminden çatışmadan etkilenenler için ped toplama kampanyasına kadar her tür faaliyet için bu politik çerçevenin korunmasının, BİKG ile KKH arasında güçlü bir bağın kurulmasında da rol oynadığı anlaşılıyor. Bu ilişkinin güçlenmesinde batıda yaşayan feminist kadınların

dinamik ve kapısı herkese açık bir hareket olarak şekillenmesi. Platform kendini feminist olarak tanımlamasa da hem kullanılan dilde ve hem de yatay ve esnek olan örgütlenme yapısında feminist çizgi belirgin gözüküyor. Böylece işlerin ilerleyişinde sürdürülen feminist politik hat ve benimsenen

⁸² Barış için Kadın Girişimi, [Çözüm Süreci Raporu](#), 2013.

⁸³ Mülakat No: 2, 03-06.02.2021, çevrimiçi.

kesişimsel yaklaşımın, ittifakların kurulmasını kolaylaştırdığı anlaşıyor.

Barışa özgülenmiş ilk LGBTİ+ oluşumu olan LGBTİ Barış Girişimi de ortak zeminde buluşma alanı yaratan platformların önemli bir örneği. “Ne zaman ki şiddet daha yakıcı bir şekilde gündemimize girdi; o zaman harekete geçtik. Çözüm sürecinde barış mücadelesine yeteri kadar katkı sağlayamadığımız için özeleştiri vererek yola devam etmemiz gerekiyor” diyerek Ağustos 2015’te kurulan LGBTİ Barış Girişimi, HDP, CHP, LGBTİ+ ve vicdani ret derneklerinden temsilciler, öğrenci toplulukları ve bağımsız aktivistleri tarafından kuruldu.⁸⁴ Suruç Katliamı’nı anarak başlayan kuruluş deklarasyonu, Kürt sorununun demokratik çözümü zeminine geri dönülmesini talep ediyor ve “LGBTİ toplumunun ve barıştan yana olan tüm kesimlerin ortak barış çılgılığı[nın] ... barışı inşa edebil[ceğini]” ifade ediyor.⁸⁵

LGBTİ Barış Girişimi’nin farklı illerden LGBTİ+ öznelerin ve örgütlerin barış mücadelesinde ortak söz kurmasında önemli bir rol oynadığı anlaşıyor. Bu ortak sözün çerçevesi, kuruluş deklarasyonunda “Sarayın savaşı ve şiddeti, aynı zamanda ataerkil zihniyetle,

militarizmle beslenir, erkekliği kutsar, nefret söylemini güçlendirir” şeklinde belirtiliyor.⁸⁶ Girişimin bu zeminde koalisyonlar kurmaya yönelik faaliyetleri çeşitli. Örneğin girişim, “örgütlü ya da örgütsüz; evde, okulda, işyerinde, sokakta ve hayatın her alanında savaş koşullarında yaşamayı deneyimlemekte olan tüm LGBTİ’leri” barışı konuşmaya ve barış talebini sahiplenmeye çağırdı,⁸⁷ CHP ve HDP milletvekillerinin de katıldığı, Barışın Öznesi Olmak başlıklı bir sempozyum düzenledi,⁸⁸ 10 Ekim Katliamı’nın ardından barış mücadelesinin devam edeceğini vurgulayan ve 18 LGBTİ+ örgütünün dahil olduğu bir açıklamaya öncülük etti,⁸⁹ Onur Haftası’nda barış mücadelesi tartıştı,⁹⁰ Barış Bloku’na üye oldu ve BİKG’le ortak eylemler yaptı.⁹¹ Yani Girişim bir yandan LGBTİ+’ları barış etrafında örgütlemeyi, diğer yandan barış mücadelesinin aktörleriyle LGBTİ+’lar arasında köprü kurmayı hedefledi. Bunu yaparken farklı kesimlerden LGBTİ+’ların dahil olduğu bir platform olmanın bilinciyle yatay örgütlendi, örgütlenme modelinde de barış kültürünü yansıtmayı amaçladı.⁹²

Hem BİKG’in, hem de LGBTİ Barış Girişimi’nin faaliyetlerinin, aşağıda değinilen çatışma ve otoriterlik

84 Yıldız Tar, ‘Barış şimdi değilse ne zaman?’, *Kaos GL*, 4 Ekim 2015.

85 [LGBT Barış Girişimi yola çıkıyor](#), *Kaos GL*, 24 Ağustos 2015.

86 Ibid.

87 [LGBTİ’ler barış için buluşuyor!](#), *Kaos GL*, 19 Ağustos 2015.

88 Tar, supra n. 84.

89 [18 LGBTİ örgütünden açıklama: Barış ısrarından vazgeçmeyeceğiz!](#), *Kaos GL*, 13 Ekim 2015.

90 Yıldız Tar, ‘Yaşam için oksijen neyse barış da odur’, *Kaos GL*, 21 Haziran 2016.

91 Webiztv, [Kadınlardan Barışa Çok Ses’in konuğu: LGBTİ Barış Girişimi’nden Esra Ece Kutlu](#), *YouTube*, 28 Şubat 2017.

92 Yeşim Tuba Başaran, [Barışın Öznesi Olmak Paneli](#) [bildiri], LGBTİ Barış Girişimi, *YouTube*, 2015.

ile birlikte, zamanla seyrekleştigi anlaşıyor. Ancak bu iki örgütlenme deneyimi, ağırlıklı olarak Türkiye'nin batısında çalışmalar yapan, Kürt Sorunu'nun demokratik çözümü talebini sahiplenen ve barış etrafında farklı kesimlerden kadınlar ve lubunyalardan sesini yükselten platformlar olarak barış mücadelesine yaptığı özgün katkı çok önemli.

B. Barış Talebini Yükseltmeye İlişkin Yöntem Tartışmaları

Ortaklıkların kurulmasında barışın öznesi olmak üzerinden kurulan politik çerçeve etkili olsa da amaçların hangi eylem ve söylemlerle gerçekleştirileceğine dair yöntem tartışmaları varlığını sürdürdü. Bunun bir örneğini çoğunlukla batı illerinde örgütlenmiş barış platformundaki örgütlenme deneyimini aktaran, barış için politika yapan feminist katılımcı şöyle aktarıyor:

“Çeşitli asker aileleriyle görüşme fikirleri, görüşleri vardı. Dolayısıyla bu savaş aslında totalde herkesi, yani batıyı da nasıl etkiledi, buna bakmak istiyorduk, hepimiz istiyorduk aslında. Bu da çok temel bir fikir ayrılığı değildi ama bunun yöntemine dair, bunu nasıl yapabileceğimize dair... Yani bir yandan da yapabileceğin iş çok ve yapabilecek insan kısıtlı.”⁹³

Aynı katılımcıya göre bir çelişki de,

KKH ile çok yakın söz üretirken aynı zamanda ayrı olarak sözünü kurabilmeye içkin. “Silahlar sussun, barış konuşsun” sözünü çatışmanın iki tarafını eşitlemeden, ama ikisine de seslenmeyi mümkün kılabilen bir yöntemin bulunabilmesinde zaman zaman zorluk yaşandığını anlıyoruz. Katılımcı, Kürt kadın aktivistlerin zaman zaman feminist kadınlardan, hem batıda kadınların barış sözünü kurduğu bir platform olma, hem de politik özdeşleşme beklentisi içinde olduğunu anlatıyor. Politik görüşün benzer olması ama söylemin ayrı kurulamamasının olumsuz çıktısı ise bazı kesimlere seslenememek oldu:

“Bir yandan politik olarak oturup bir masada konuştuğumuzda “ya bakın, biz de sizin gibi düşünüyoruz, valla” [diyorduk]. Bazen de gerçekten şöyle bir şeydi, yani bazen onlar gibi düşünmeyebilirsin de ama bazen de gerçekten “Bak biz de sizin gibi düşünüyoruz ama biz onun sözünü farklı kurmak zorundayız. Eğer aynı kurarsak zaten varsınız siz.” Yani biz de aynısı olursak çok işe de yaramaz. Bizim bu sözü farklı bir yerden kurmamız lazım.”⁹⁴

C. Toplumsal Cinsiyet ve Cinselliğe Dair Suskunluklar ve Tartışmalar

Çeşitli sosyo-politik arka planlardan gelen kadınların, barış talebinde ortaklaşmak için toplumsal cinsiyet

93 Mülakat No: 2, 03-06.02.2021, çevrimiçi.

94 Mülakat No: 2, 03-06.02.2021, çevrimiçi.

politikalarına dair tartışmaları bazen rafa kaldırdığı anlaşıyor. Barış için politika yapan feminist katılımcıya göre,

Kadınlar olarak barış politikasında bulunduğun yer, muhafazakâr da bir yer. Yani AKP'li kadınlarla, Kürt kadın hareketiyle, CHP'li kadınlarla... Bütün bu kadınların ortak noktası muhafazakârlıkları aslında. Hepsi biraz muhafazakâr. Dolayısıyla [örgütlendiğim barış platformu] mesela feminist anlamda aile politikasını, iktidarın aile politikasını tartışmaya açtığın, makbul aile, makbul kadın dayatmasını tartışmaya açtığın bir yer de değil.⁹⁵

Tartışılması en zor konulardan biri ise cinsellik; barış mücadelesi, cinselliği çoğunlukla yalnızca şiddet bağlamında ele alıyor. Bu da çeşitli LGBTİ+ varoluşlarını dışlamaya yol açabiliyor. LGBTİ+ aktivisti bir katılımcıya göre,

Yani birincisi, tabii ki LGBT olma hali cinselliğe vesaire indirgenemez. Genelde söylem odur ya, "yatak odasında ne yaptığı kimseyi ilgilendirmez". Tabii ki bu değil ama bir taraftan da cinsellik... Mücadele eden kişi cinsiyetten ve cinsellikten bağımsız görülür genelde... Barış ya da işte mesela anti-militarizm, bu tür mücadeleler edilirken söylem cinsellik dışı ve cinsiyetsiz bir perspektiften ilerlemeye çok teşne, çünkü devlet çok büyük bir şey ve onunla mücadele de bütün bu şeyleri nötrleyerek, ortak,

büyük bir başlık altında yan yana durmayı beraberinde getiriyor. Ve bu savaşın, çatışmanın kılcal damarlarının hepsi de konuşulamaz hale geliyor, dile getirilemez hale geliyor.⁹⁶

Bu nedenle LGBTİ+'lar, barış mücadelesinde kabul görebilmek için zaman zaman mücadelenin diğer özneleri tarafından "makul"/"makbul" LGBTİ+ olmak durumunda bırakılabiliyor. Bu anlamıyla barış mücadelesi, "zırıldayan"⁹⁷ lubunyaları tam anlamıyla içerebilmiş değil; LGBTİ+ aktivisti bir katılımcının ifade ettiği üzere, "savaş gibi ciddi bir konuyu [lubunyalık] ile sulandır[dıkları]"⁹⁸ düşünülebiliyor. Örneğin bölgedeki 8 Mart etkinliklerinde LGBTİ+ örgütleriyle KKH yan yana gelerek barış konusunda ortak duruş sergiliyorlar. Ancak diğer zamanlarda ortak bir barış etkinliği düzenleme iradesinde buluşmak söz konusu olduğunda, bu ortaklığın sekteye uğrayabildiğini hem kadın hakları aktivisti katılımcı, hem de LGBTİ+ aktivisti katılımcı ifade etti.⁹⁹ Buna ek olarak toplum genelinde yaygın olan LGBTİ+fobi, barış mücadelesinin aktörlerinin özellikle barış gibi "ciddi" bir konuda LGBTİ+'larla birlikteliğini etkiliyor. Örneğin kadın hakları aktivisti katılımcı, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine karşı çıkan kesimlerin, LGBTİ+'larla kurulan veya

⁹⁵ Mülakat No: 2, 03-06.02.2021, çevrimiçi.

⁹⁶ Mülakat No: 3, 08.02.2021, çevrimiçi.

⁹⁷ Mülakat No: 4, 14.02.2021, çevrimiçi. Katılımcı, zırıldamayı "feminen ama bundan gocunmayan, bazen şımarık davranan, sivri dilli" olarak tanımlıyor.

⁹⁸ Mülakat No: 3, 08.02.2021, çevrimiçi.

⁹⁹ Mülakat No: 6, 15-18.02.2021, çevrimiçi.

atfedilen ortaklıklar üzerinden KKH'ye saldırdığından söz etti.¹⁰⁰ Bu da bilhassa bölgedeki LGBTİ+'ları yalnızlaştırarak barış mücadelesinde eşit özneler olarak tanınmalarının önünde bir engel oluşturuyor.

Bu ortaklıklarda görünürlüğe dair yapılan tartışmaların, LGBTİ+'ların direnmesi ve bazen feministlerin de desteğiyle, karma barış inisiyatiflerinde kapsayıcılığın iyileştirilmesi için önemli fırsatlar sunan diyaloglara dönüşebildiğinden de söz etmek gerek. LGBTİ+ aktivisti katılımcı, bu tartışmalar vesilesiyle LGBTİ+'ların salt cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile sınırlı olarak barış mücadelesinin bir parçası olarak tanınmalarının da sorunsallaştırıldığını ifade etti:

[G]idip “biz vitrin değiliz” demek. Yani bu, hem de [barış mücadelesinin başka aktörleri için] için sadece salt cinselleştirilmiş gruplar olmaktan çıkartılmamıza vesile oldu. Bu tabii ki sonuçlanmış bir şey değil, bunu yapanlar hâlâ var. Siz sadece kendi lezbiyen deneyiminizden, trans deneyiminizden konuşmak üzere çağırılırsınız. Militarizm üzerine birlikte mücadele edecek yoldaş olarak çağırılmıyorsunuz... Halbuki orada biz yoldaş olmaya çalıştık yani buna zorladığımızı düşünüyorum... Ben burada mesela LGBT hareketinin, hani o eleştirdiğim sürekli “cinselleştiriliyor” olmasının, bir

tarafından [barış mücadelesinin] “bug”ı haline geldiğini düşünüyorum.¹⁰¹

D. LGBTİ+ Hareketinin Kürt Sorununa Yönelik Yaklaşımına Eleştiriler

Öte yandan Kürt veya Kürt siyasi hareketine yakın olan ve LGBTİ+ hareketinde örgütlü olan katılımcılar, LGBTİ+ hareketine ve özellikle batıdaki LGBTİ+ örgütlerine de benzer bir tokenizm¹⁰² eleştirisi getirdi. LGBTİ+ aktivisti bir katılımcıya göre,

“Türkiye’deki LGBTİ+ hareketinin de Kürt meselesinin demokratik çözümüne dair az çok bir şeyler söyleyebilmesi, bu konuda algılarını birazcık daha açık [hale getirmeleri], politikalarını da en azından belli alanlarda gündeme almaları gerekiyor. Yani Kürtçe web sitesi yapmak tek başına etkili bir şey değil ya... Yani senin çalışanların, istihdam ettiklerin arasında, senin yaptığın etkinlikler arasında... Hani sen Kürt meselesine ya da Kürt var oluşuna ne şekilde temas ediyorsun, ne kadar dokunuyorsun?”¹⁰³

Kürt lubunyaların hareket içerisindeki temsiliyeti, hareketin Kürt lubunyaları kapsayıcılığı ve Kürtlerin eşitlik talebini sahiplenmesi üzerine eleştiriler uzun yıllardır dile getiriliyor.¹⁰⁴ Bu nedenle Kürt LGBTİ+'lar, barış taleplerini de

100 Mülakat No: 1, 30.01.2021, çevrimiçi.

101 Mülakat No: 3, 08.02.2021, çevrimiçi.

102 Dezavantaja yol açan güç ilişkilerinde herhangi bir değişikliğe yol açmadan, dezavantajlı gruplar için göstermelik olarak benimsenen politika ve uygulamalar. [Tokenizm](#), Toplumsal Cinsiyet Odaklı Habercilik Kütüphanesi, *Bianet*.

103 Mülakat No: 6, 15-18.02.2021, çevrimiçi.

104 Remzi Altunpolat, [Kürt Fobisinden Kurtulmak, Dayanışmayı İnşa Etmek](#), Kaos GL, 4 Ocak 2011; Sever, supra n. 43; Yıldız Tar,

yansıtan politikaların daha görünür olması için öz örgütlenmeler kuruyor. Bununla birlikte, Türkiye'deki LGBTİ+ hareketinin dönüşmesi için emek vermeye devam ediyorlar. Örneğin Kürt LGBTİ+'lar bölgede batıdaki aktivist ve kurumların da dahil olduğu etkinlikler düzenledi,¹⁰⁵ İstanbul Onur Haftası'nda deneyim paylaştı,¹⁰⁶ bölgede LGBTİ+'ların maruz kaldığı şiddetin sürekliliğine dair araştırma yürüttü.¹⁰⁷

Çözüm süreci ve Gezi direnişinin yarattığı, yukarıda tartışılan imkânlar, LGBTİ+ örgütlerinin barış etrafında önemli ortaklıklar kurmasına ve LGBTİ+ kapsayıcı bir barışın tartışılmasına alan açmışsa da, harekete eleştiriler Kürt lubunyaların taleplerinin yükseltilmesinde özneler her zaman alan açılmadığına işaret ediyor. Elbette ki yekpare bir LGBTİ+ varoluşundan söz edilemeyeceği gibi, tüm bileşenlerin aynı (kuir) politikalara sahip olduğu, homojen bir LGBTİ+ hareketinden söz etmek de mümkün değil. Ancak Kürt LGBTİ+'ların, toplumsal barış diskurunu öteden beri sahiplenmiş bir harekete yönelttiği bu eleştiri oldukça önemli.

LGBTİ+ hareketinin Kürt sorunu özelinde barış sözünü niçin daha yüksek sesle dile getirmediği bu araştırmanın kapsamını aşıyor. Gezi ve çözüm sürecinin açtığı zemin bu

konuya dair iç tartışmalar için önemli gözükse de (burada LGBTİ Barış Girişimi'nin yukarıda anılan özeleştirisini hatırlayalım), sürecin sona ermesi ve aşağıda anlatılan, devamındaki gelişmelerin, LGBTİ+ hareketinin bu iç tartışmaları tüketmesinin önünde engel oluşturduğu anlaşıyor. Bununla birlikte, Kürt lubunyaların deneyimlerine odaklanan çalışmaların sayılı olduğuna dikkat çekmek gerekiyor. Kürt sorunu bağlamında LGBTİ+ hareketinin tutumunun açıklıkla tartışıldığı alanlar da kısıtlı; bunların özellikle son yıllarda Kürt lubunyaların çabaları sonucu oluşturulduğunu gözlemlemek mümkün. Yani LGBTİ+ hareketinin barış ve Kürt sorununa dair kurduğu sözün, Kürt LGBTİ+'ların deneyimlerini merkeze alan bir yerden tartışılabileceği güvenli alanlar oluşturulması ve bu konuya odaklanan çalışmalar yapılması önemli ihtiyaçlar olarak ortaya çıkıyor.

[Şugariyet ve madilik](#), *Kaos GL*, 6 Kasım 2020; Figen Güneş & Meral Candan, "[Ne yalnız ne de yanlış](#)", *taz.gazete*, 25 Haziran 2020.

¹⁰⁵ Zeynep Nazlı, Keskesor LGBTİ+ kamp düzenledi, *Kaos GL*, 1 Ekim 2018.

¹⁰⁶ [Onur Haftası'nda "işgal altında LGBTİ olmak" tartışıldı](#), *Kaos GL*, 27 Haziran 2016.

¹⁰⁷ Önemli bir örnek için bkz. Atalay Göçer & Aysel Fidan, [Savaşta ve Barışta LGBTİ+'lar : Geçiş Dönemi Adaletine Diyarbakır'dan Bakmak](#), *DEMOS Araştırma Derneği*, 2021.

VI. “Savaş süreci gibi bir şeydi”: Çatışma ve Otoriterliğin Ortak Barış Mücadelesine Etkisi

A. Ablukalardan Barışın Kriminalize Edilmesine

Çatışmanın yeniden başlaması, artan otoriterleşmeyle birleşince çatışmasızlık döneminde elde edilen kazanımları ciddi ölçüde sarstı. Çözüm süreci sırasında barış mücadelesinin aktif öznesi olan birden fazla katılımcı, o dönemdeki pek çok çalışmayı neredeyse hatırlayamadığını ifade etti. Görüştüğümüz LGBTİ+ aktivistlerinden biri, HDP’nin barajı aşması ve Suruç patlamasıyla beraber yaşananları çatışmasızlık döneminde açılan imkânların üzerinden “bir dozer gibi geçilmesi”¹⁰⁸ olarak tanımladı.

Fakat katılımcıların aktardıklarına göre çatışmanın yeniden başlaması barış mücadelesini bir anda sonlandırmadı. Çözüm sürecinin tekrar başlayabileceği

inancı bir süre devam etti. Barış mücadelesi veren kadın ve LGBTİ+ örgütleri bu esnada müzakerelerin yeniden başlaması için devlet üzerinde baskı kurmaya odaklandı ve sözlerini buradan kurdu. Bunun en açık örneklerinden biri, barışın sesini çoğaltmak için 2015’te kurulan LGBTİ Barış Girişimi. Girişim, kuruluş deklarasyonunda şöyle söylüyordu:

“Bizler, silahların sustuğu, siyasetin konuştuğu çözüm zeminine derhal geri dönülmesini istiyoruz. Gezi Direnişinde hep birlikte konuşmanın, birbirimizi dinlemenin, temas etmenin bize verdiği gücü fark etmiştik. Bugün kulakları sağır eden savaş tamtamlarına işte bu yüzden dur diyoruz. Siyasetle, konuşarak, dinleyerek, anlayarak barış içerisinde Kürt sorununun demokratik çözümü mümkündür. Asker, polis, gerilla, sivil ölümleri hemen durmalı.

108 Mülakat No: 3, 08.02.2021, çevrimiçi.

*Biliyoruz ki, şiddetten arınmış, barış dili öne çıktıkça savaş heveslileri üzülecek, insanlık kazanacak.*¹⁰⁹

O dönem eylem yapmak zor olsa da, barış için kampanyalar ve sokak eylemleri düzenlendi. Örneğin BİKG, ablukalar sürecinde “Ölümden Değil Yaşamdan Yanayız! Barış ve Hakikat Hakkımızı Savunuyoruz” başlığıyla “Barışa Bin Kadın” imza kampanyası başlattı ve Şubat 2016’da Diyarbakır’da bir barış nöbeti gerçekleştirdi.¹¹⁰ Türkiye’nin farklı yerlerinden 500’den fazla kadın bu nöbet için Diyarbakır’da Kongreya Jinên Azad (KJA, Özgür Kadın

devam ediyor ve çok sayıda can kaybı yaşanıyordu. Barış nöbetinin çağrıcısı olan BİKG’in Türkçe ve Kürtçe okunan basın açıklamasında kadınların savaşa tanık olduğu ve savaşa karşı nöbette oldukları belirtiliyordu:

“Yalanlarla kuşatıldığımız şehirlerden, tanklarla, toplanlarla kuşatılmış şehirlere, mahallelere ses vermek için buradayız. Adalet, hakikate, yaşama ve barışa sırt çevirmeyi reddettiğimiz için buradayız. Sokakları insansızlaştıranlara, hayata düşman olanlara, adaleti güçten ibaret sananlara isyanımız olduğu için buradayız.”¹¹³

Barışa 1000 Kadın Eylemi, Kadıköy, 2016
Kaynak: Sendika.org

Kongresi)’lı¹¹¹ kadınlarla ve Barış Anneleri ile bir araya geldi.¹¹² O sırada Sur, Cizre ve Nusaybin başta olmak üzere bölgedeki birçok yerde abluka

Handan Çağlayan, BİKG’in çatışmalar sürerken hem bölgede yaşanan yıkımı görünür kılmak hem de çatışma bölgesindeki kadınlarla dayanışmak

109 LGBT Barış Girişimi yola çıkıyor, supra n. 85.

110 ‘Barışa bin kadın 1000 imza’ kampanyası sürüyor, Yeşil Gazete, 26 Ocak 2016.

111 KJA, 2015’te Kürt kadınların çatı örgütü olarak kuruldu, 2016’da bir KHK ile kapatıldı.

112 Çiçek Tahaoğlu, *Diyarbakır’dan Barış Nöbeti Notları*, Bianet, 7 Şubat 2016.

113 Çiçek Tahaoğlu, *13 İlden Kadınlar Barış İçin Diyarbakır’da Buluştu*, Bianet, 6 Şubat 2016.

için mücadele verdiğine dikkat çeker.¹¹⁴ Sur'da çatışma devam ederken, patlama sesleri eşliğinde gerçekleşen bu barış nöbeti bu anlamda oldukça önemli.

Temmuz 2016'daki darbe girişimini izleyen OHAL süreci ise barış mücadelesinde geniş kesimleri etkileyen ciddi bir kırılma noktası oluşturdu.

Mülakatların gösterdiği üzere, barış umutlarının bütünüyle yitirilmesi ateşkesin bittiği döneme değil, OHAL sürecine denk geliyor. Zira barış talebi, OHAL sürecinde en çok saldırılan ve kriminalize edilen taleplerden oldu. Bu süreç çatışma bölgesinde olmayan ve barış mücadelesi veren kadınların deneyimini şekillendirmekte önemli rol oynadı. Feminist bir araştırmacı bunu şöyle aktardı:

[Çatışma süreci aynı zamanda darbe girişimi süreciyle birleşti. Sonra Barış İçin Akademisyenler meselesi ortaya çıktı. Oradan [bir barış platformu] ile de ilişkisi olan birçok kadın dava süreçlerine girdi, yani bir şekilde o çatışma süreci çok büyüdü ve şey oldu...dışarıdan, geçmiş bir savaşı izleyen kadınlar olmaktan çıktık. Bir anda hani savaşın sathı genişledi.¹¹⁵

Gerçekten de Barış için Akademisyenler'e dönük cezalandırma ve baskı uygulamalarının özellikle batıda barış mücadelesine önünü

tıkayan önemli etkenlerden biri olduğu anlaşıyor. "Barış kelimesini kullanmanın bile terör faaliyeti yapmakla eşdeğer görüldüğü"¹¹⁶ durum, elbette çatışmasızlık sürecindeki ortamdan bambaşka bir gerçekliğe işaret ediyor. Nitekim katılımcılar, o dönemde barış mücadelesi yürüten birçok kişide barıştan bahsederlerse gözaltına alınacaklarına, tutuklanacaklarına dair endişeler oluştuğundan bahsederken, görüştüğümüz bir feminist araştırmacı o endişelerin bugün de çok değişmediğini ifade etti.¹¹⁷

OHAL'le birlikte ifade özgürlüğü ile toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının devlet güçleri tarafından sistematik şekilde ihlal edilmesi ve engellenmesi de barışa dair söz üretmeyi güçleştirdi. Örneğin Kasım 2017 itibarıyla Ankara Valiliğinin her tür LGBTİ+ etkinliğini yasaklaması, faaliyet alan ve biçimlerini doğrudan etkiledi.¹¹⁸ Barış faaliyetlerinin sadece sokak eylemleri bağlamında değil, daha az dikkat çekecek e-posta grupları gibi alanlarda bile otosansüre uğraması ve görünmez hale gelmesi zorunlu bir sessizliği de beraberinde getirdi. Faaliyetlerin örgütlenmesi ve duyurulması için en etkin yöntem olan sosyal medyanın riskli hale gelmesiyle birlikte sosyal medya paylaşımlarına da otosansür uygulanması, barış alanında

¹¹⁴ Çağlayan, supra n. 9.

¹¹⁵ Mülakat No: 7, 24.02.2021, çevrimiçi.

¹¹⁶ Mülakat No: 2, 03-06.02.2021, çevrimiçi.

¹¹⁷ Mülakat No: 7, 24.02.2021, çevrimiçi.

¹¹⁸ Mahkeme kararıyla iptal edilen iki yasağın pratikte devam eden etkileri için bkz. Kerem Dikmen, [Ankara Yasakları Bitti Mi?](#), LGBTİ+'ların Hukuk Gündemine (İçeriden) Bir Bakış: 2019-2020, SPoD, 2020.

etkinlik düzenlemeyi ve bunların çağrısını yapmayı neredeyse imkânsız kıldı. Bir LGBTİ+ aktivisti bu durumu şöyle aktardı:

“Halihazırdaki, biraz önce barış sürecinde de anlattığım faaliyetleri yapamaz hale gelince bunları örgütlemenin yöntemini değiştirmek durumunda kaldık, çünkü mesela eskiden bir konferansın çağrısını önceden internet sitesinden yapar, Facebook’ta duyururduk. Artık böyle yapmamaya başladık çünkü artık bizim gideceğimiz etkinliğe biz gitmeden polisler gelmeye başlıyordu... Dolayısıyla bir savaş süreci gibi bir şeydi bu bir taraftan.”¹¹⁹

Darbe girişimi, OHAL, kapatılan sivil toplum örgütleri, barış imzacısı oldukları için işini kaybeden ya da yargılanan akademisyenler gibi gündemler örgütlü biçimde barış çağrısını ve mücadelesini sürdürmeyi neredeyse olanaksız kıldı. Bu dönemde, içinde çok sayıda kadının da olduğu Kürt siyasetçi ve aktivist gözaltına alındı, aynı zamanda barış mücadelesi içinde yer alan ya da barış mücadelesine destek olan birçok kişi işini kaybetme, yargılanma, ülke dışına çıkma gerçeğiyle ya da riskiyle karşı karşıya kaldı. Yaşamını idame ettirme ve güvenlik gibi hayati meseleler barış gündemini yüksek sesle dile getirmeyi zorlaştırdı.

Tüm bunların yanı sıra belirtmek gerekir ki, Kürt meselesiyle ilişkili siyasi

mücadele yürütmenin cezalandırılması Kürtler, Kürt coğrafyasında yaşayanlar ve Kürt hareketinde aktif olanlar için yeni bir gelişme değil. Barış ve demokrasi mücadelesinin cezalandırılması, şiddet ve baskıyla sindirilmeye çalışılması oldukça eskilere dayanıyor. Kürt siyasetçiler ve Barış Anneleri, Cumartesi Anneleri gibi toplumsal hareketler tüm bunlara rağmen barış mücadelesi vermeyi yıllardır sürdürüyor. Fakat çözüm sürecinde politikleşen, barış mücadelesine bu dönemde katılan, Kürt coğrafyasıyla ve Kürt meselesiyle o dönemde ilişkilenen kişiler için bu yoğun baskı daha yeni deneyimlenen bir durum olarak ortaya çıkıyor. Metodoloji ve kavramlar bölümünde değindiğimiz üzere, bu kişilerin savaşı deneyimleme şekliyle çatışma bölgesinde yaşayanların deneyimleme şekli birbirinden önemli ölçüde farklı.

Otoriterleşmenin etkisiyle baskıcı politikalar ülkenin tamamını etkilese ve şiddet Kürt coğrafyasının sınırlarını aşsa da bunun deneyimlenme biçimi, yoğunluğu ve baskı karşısında verilen tepkiler birbirinden farklı. Örneğin, 4 Ocak 2016’da üç Kürt kadın siyasetçi Seve Demir, Fatma Uyar ve Pakize Nayır ablukaların sürdüğü Silopi’de öldürüldü.¹²⁰ 11 Ocak 2016 tarihinde Barış için Akademisyenler, “Bu Suça Ortak Olmayacağız!” başlıklı bir bildiri yayınlarak savaşın durmasını talep

119 Mülakat No: 3, 08.02.2021, çevrimiçi.

120 Hatice Kamer, [Silopi’de üç kadın siyasetçi öldürüldü](#), BBC News Türkçe, 6 Ocak 2016.

etti. Hemen ardından hem iktidar hem de iktidara yakın medya tarafından hedef gösterildi ve bunu bir linç kampanyası, işten atılmalar ve dava süreçleri takip etti.¹²¹ Bildiride imzası olanlar arasında barış mücadelesi yürüten örgütlenmelerde var olan akademisyenler de vardı. Dolayısıyla hükümetin savaş politikaları sert bir şekilde ülkenin farklı bölgelerini ve farklı kesimlerini hedef alıyordu. Ancak Kürt coğrafyası dışında savaşa karşı ses çıkaranlar bir nevi “sivil ölümle” cezalandırılırken, Kürt coğrafyasındakiler hem sivil ölümü, hem de doğrudan silahlı çatışmayı ve gündelik hayatın askerileşmesini deneyimledi.

B. Geri Çekilme, Var Olanı Koruma, Hayatta Kalma

Katılımcılara göre çatışma ve OHAL’le birlikte toplumsal muhalefete ve sivil alana yönelen yoğun saldırılar, kadın ve LGBTİ+ örgütlerini var olma ve hayatta kalma mücadelesine yöneltti. HDP’li belediyelere atanan kayyumların kadınlara yönelik çalışmalara son vermesi ve KJA dahil kadın örgütlerinin KHK ile kapatılması, kadınların mücadeleler sonucu inşa ettiği güvenli alanların daralmasında doğrudan etkili oldu ve çatışmanın bölgedeki tüm kadınlar üzerindeki etkisini ağırlaştırdı. Kadına yönelik şiddetten iş bulmaya

kadar çeşitli alanlarda kadınların güvenli şekilde destek alabildikleri sivil toplum örgütlerinin kapatılması, yükselen militarizm ve milliyetçilik kadınların kamusal alandan uzaklaşmasına sebep oldu. KKH’den bir katılımcı, bunun çatışma döneminde artan cinsiyetçi politikalarla yakından ilişkili olduğunu ifade etti.¹²² Buna ek olarak, Kürt kadın siyasetçi ve aktivistlerin defalarca gözaltına alınması ve tutuklanması, örgütlülüğü muhafaza etmeyi de zorlaştırdı:

Varoluş mücadelesi veriyoruz aslında, açıkçası. Yani var olma... İşte diyelim ki bir süreç başlatılıyor, bütün arkadaşlar gözaltına alınıyor, tutuklanıyor... Tam yeniler başlıyor biraz örgütlemeyi, anlamaya çalışmadır, o süreçlerin bağıni kurmadır, ne yapılabileceği konusunda. Bir bakıyorsun tekrar bir silsile başlıyor.¹²³

Hayatta kalmaya odaklanmanın diğer bir sebebi de kadın ve LGBTİ+’ların temel kazanımlarının daimî bir saldırı altında olması. Birkaç sene önce onurlu barış ve demokratik özerklik gibi konuları gündemine alabilen hareketler şimdi istismar, nafaka, İstanbul Sözleşmesi gibi konulara odaklanmak durumunda. Bir LGBTİ+ aktivistinin söylediği gibi, hükümet tarafından LGBTİ+’lara açılan “ilan edilmemiş bir savaş”¹²⁴ sonucunda LGBTİ+ hareketi varoluşunu dahi

121 [Barış İçin Akademisyenler Vakasının Kısa Tarihi: 11 Ocak 2016-11 Ocak 2019](#), TİHV Akademi, 2019.

122 Mülakat No: 9, 25.03.2021, yazılı yanıt.

123 Mülakat No: 1, 30.01.2021, çevrimiçi.

124 Mülakat No: 3, 08.02.2021, çevrimiçi.

savunmaya mecbur bırakılıyor; bu da LGBTİ+’lar için örgütlenmeyi büyütmek yerine var olanı muhafaza etmeye odaklanmaya neden oluyor. Türkiye’de son yıllarda yoğunluğu arttığı kadar biçimi de değişen toplumsal cinsiyete dayalı şiddet karşısında,¹²⁵ birçok kadın ve LGBTİ+ için hayatta kalma mücadelesinin anlamı son derece gerçek.

Nitekim birden çok katılımcı, kadınlara ve LGBTİ+’lara yönelik şiddeti de bir savaş olarak değerlendirdi. Hem barış mücadelesine hem de toplumsal cinsiyet alanındaki mücadeleye dönük saldırıların kesişmesinin sonucunda bu alanda mücadele veren kişiler ve kurumlar kendilerini bir nevi çatışma sürecinin içinde gibi hissediyor. Örneğin barış için politika yapan bir feminist, “gündelik hayattaki kadın cinayetlerinin şiddet dozu ve biçimi[nin] bir çeşit savaş teknikleri gibi” olduğunu ifade etti.¹²⁶

Yukarıda çözüm sürecinin sunduğu olanaklar bölümünde değindiğimiz üzere çözüm sürecinin, pek çok katılımcı için LGBTİ+ kimliğinin görünürlüğünün arttığı bir süreç olarak deneyimlendiği anlaşıyor. Çatışma ve otoriterleşme ise bunun aksine LGBTİ+’ların kimliklerini açıklıkla ve özgürce ifade etmelerinin engellendiği bir süreci beraberinde getirdi. Nitekim mülakatları

gerçekleştirdiğimiz günlerde Boğaziçi Üniversitesi’ndeki eylemler sürüyor ve LGBTİ+’lar yoğun olarak hedef alınıyor, gökkuşağı bayrağı taşıdığı gerekçesiyle öğrenciler gözaltına alınıyordu.¹²⁷ LGBTİ+’lara yönelik bu saldırı ve ihlaller mülakatlarda da gündeme geldi. Diasporada yaşayan Kürt LGBTİ+ aktivistine göre LGBTİ+’lara yönelen şiddet ve çatışma dili ile ötekileştirme süreci sonucunda pek çok lubunya açılmaktan korkar hale geldi. Aynı katılımcı, görünürlük ve örgütlülüğün arttığı çözüm süreciyle içinden geçtiğimiz çatışma süreci arasındaki bariz farkı şöyle açıkladı:

“Çözüm süreciyle... Çatışma sürecinde... O barış söylemi; barıştaki o alan açmalar, LGBTİ+’ların o örgütlenme alanları, özgür bir şekilde var olma alanlarındaki kişilerin, LGBTİ+ olmayanların bile değişim, dönüşüm süreçlerine şahit olduk. Şimdi ise LGBTİ+ olmasa bile pozitif bakmış olan kişiler yeri geldiğinde fikirlerini değiştirebiliyor; şiddet diline, çatışma diline, nefret diline dönüşebiliyor.”¹²⁸

C. Hareketlerin Kendi İçlerine Kapanması

Hareketlerin kendi içine kapanmış olması belki de çatışma ve otoriterliğin yol açtığı en önemli sorunlardan. Hem LGBTİ+ örgütleri, hem de kadın örgütleri

125 Alev Özkazanç, [Deniz Kandiyoti ile Söyleşi 1: Eril restorasyon ve toplumsal cinsiyet krizinin keskinleşmesi](#), *Kısa Dalga*, 26 Şubat 2020.

126 Mülakat No: 2, 03-06.02.2021, çevrimiçi.

127 [Boğaziçi: Gökkuşağı bayrağı taşıyan öğrencilere gözaltı](#), *DW Türkçe*, 25 Mart 2021.

128 Mülakat No: 8, 10.03.2021, çevrimiçi.

için ortak politika üretmenin zorlaştığı, ortak alanların kısıtlandığı anlaşıyor. Görüşmelerimizde örgütlülüğün ve temas alanlarının azaldığı, bir araya gelişlerin ortadan kalktığı, herkesin kendi dünyasına çekildiği ya da fiziksel olarak dünyanın başka yerlerine gitmek zorunda kaldığına sıkça değinildi.

Ortaklıkların azalmasının önemli sebeplerinden biri olarak genelde Kürt hareketine, özelde de KKH'ye yönelen yalnızlaştırma politikalarından söz edilebilir. Politik olarak aktif Kürt kadınların devlet tarafından özel olarak hedef alındığı, batıda da Kürt kadınların Türkiye kadın hareketi ve feminist, sosyalist, ekoloji, demokrasi ve özgürlüklerden yana kadınlarla ortak çalıştığı kurumların fiilen dağıtıldığı dile getirildi.¹²⁹ Bu KKH ile feminist hareket ve kadın hareketi arasında kurulan ilişkiye de yansdı. Baskı ve korkunun artmasıyla birlikte, çatışmasızlık zamanında birlikte politika üretebilen hareketler birbirinden uzaklaştı. Kadın hakları aktivisti bir katılımcı, bunun anlaşılabilir olduğunu, devletin kadınları ve gençleri tecrit etme politikasının parçası olduğunu belirtti.¹³⁰ Kürt hareketini yalnızlaştırmak için onlarla dayanışanların ve barış talebini bir imzayla bile olsa dile getirenlerin cezalandırılmasının bir devlet politikası olarak benimsendiği ve sonuçta yalnızca Kürtleri değil, farklı toplumsal

hareketleri de yalnızlaştıran bir hale geldiği anlaşıyor. Aynı katılımcıya göre;

“Yani o aşamaya getirildi ki... Aslında Kürtlerin yanında olsan... Suç işliyorsun. Onun için uzak dur, yanında olma, diyalog kurma, dayanışma gösterme, mücadelesine... Yani ayrıştıran, halkları ayrıştıran bir süreç, bir dönem başlatıldı. O açıdan biraz yalnızlaştırıldı. Mesela kayyumlar, bölgede ilk belediyelere atandı değil mi? Ama şu an genişledi aslında. Sadece Boğaziçi'ne değil, her yerde kayyum var.”¹³¹

Bazı katılımcılara göre çatışmanın başlaması sivil alan içinde ayrışmaları derinleştiren bir etkiye de sahip oldu. Çözüm süreci sırasında çok şiddetlenmeden çözülebilen gerilimler, çatışma süreci başladıktan sonra daha yoğun şekilde deneyimlendi. Görüştüğümüz kişilerin aktardıklarına göre, sivil toplum örgütlerinin ve muhalif hareketlerin hem kendi içlerinde hem de birbirleriyle kurduğu demokratik ilişkilene biçimleri zedelendi. Daha önce beraber hareket etmekten çekinmeyen kesimler, otoriterleşmenin artmasıyla birbirinden biraz uzak durmaya başladı. Hak savunucusu bir katılımcıya göre;

“Bu savaş çünkü öyle bir şey. Faşizm koşulları, savaş... toplumun her kesimine sirayet ediyor farkında olmadan... İşte

129 Mülakat No: 9, 25.03.2021, çevrimiçi.

130 Mülakat No: 1, 30.01.2021, çevrimiçi.

131 Mülakat No: 1, 30.01..2021, çevrimiçi.

insanların birbirini ihbar etmeye kalkması artık. Muhbir vatandaş meselesinin lubunyalar arasında bile yaygınlaşması. Efendime söyleyeyim yine inandığım, oy verdiğim partinin artık “siz bir kenarda kalın bakalım, daha önemli meselelerimiz var” demesi. Ondan sonra daha önceki seçimde daha büyük, daha gümbür gümbür adaylar çıkarılırken, daha çok ses getirirken artık biraz daha geri plana atılması. Hiç belediye seçimlerinde bahsedilmemesi bundan.¹³²

Otoriterliğin artmasıyla birlikte yıllar içinde çeşitli bağlar kuran ve birbirinden beslenen feminist hareket ile LGBTİ+ hareketi arasındaki temas alanları da çatışmasızlık dönemine nazaran azalmış gözüküyor. Koalisyonlar kurmaya çatışmasızlık döneminde olduğu kadar alan bırakılmadığı anlaşıyor. Barış için politika yapan bir feminist, birbiriyle doğal olarak temas edilen alanların uzun süredir azaldığını ve bunun pandemiyle iyice keskinleştiğini ifade ediyor:

“Eskinin, yani 2000’lerin örgütlülüğü tam anlamıyla yok. O yüzden de temas alanları da yok. Eskiden daha çok temas alanı vardı çünkü bu örgütler vardı ve örgütlerin hepsi aynı sokakta yaşıyorlardı. O yüzden temas alanları çok fazlaydı aslında. Kadın ve LGBTİ+ örgütleri, feminist ve LGBTİ+ örgütleri ortak bir mekânı paylaşıyorlardı.¹³³

Bununla birlikte LGBTİ+ hareketi,

İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme gerekçesi olarak işaret edilmeye varan¹³⁴ hedef göstermelere karşı zaman zaman yalnız bırakıldıklarını ifade ederek, feminist hareket de dahil olmak üzere diğer toplumsal hareket ve örgütlenmelerin dayanışmayı büyütmelerine yönelik talepleri daha yüksek sesle dile getiriyor.¹³⁵

Pandemi nedeniyle fiziksel mesafeli sosyal temas, ortaklıklar meselesini daha da zor hale getirmişe benziyor. Son dönemin önemli gündemlerinden trans-dışlayıcı feminizm, İstanbul Sözleşmesi kampanyalarının LGBTİ+ kapsayıcılığı gibi tartışmalar büyük ölçüde sosyal medyada yürütüldü. Sosyal medyadaki tartışmalara bakarak hareketler arasındaki bağın zayıfladığı izlenimine kapılmak mümkünse de katılımcılar kapsayıcılığa ve kesişimselliğe dair tartışmaların özellikle natrans feminist kadınlara öğrenme alanı açtığı ve aradaki bağların daha güçlendiğini ifade etti.

Var olan koşullarda güçlü bir barış mücadelesi kurulması zor görünse ve hareketler arasındaki temas alanları azalmış olsa da, şartlar daha elverişli olduğunda eskisinden de güçlü koalisyonlar kurulabileceğine dönük bir inanç var. Katılımcılar bunun nedenleri arasında bu öğrenme alanının açtığı fırsat, 8 Mart’lardaki

¹³² Mülakat No: 4, 14.02.2021, çevrimiçi.

¹³³ Mülakat No: 2, 03-06.02.2021, çevrimiçi.

¹³⁴ Ali Erol, [İstanbul Sözleşmesi’nin feshi kamu temsilcilerini ferahlatmıyor \(!\)](#), Kaos GL, 29 Nisan 2021.

¹³⁵ Sibel Yüklér, [Şimdi Tam da Sırası](#), Kaos GL Derneği, 2020.

LGBTİ+ görünürlüğü, pek çok genç lubunyanın/kadının feminist politika çerçevesinde örgütlenmesini saydı.¹³⁶ Hak ve özgürlük mücadelesi veren pek çok genç LGBTİ+ ve kadın çözüm süreci sona erdikten ve hatta OHAL'den sonra feminist ve kuir politika etrafında örgütlendi. Özellikle kadınların ve LGBTİ+'ların kazanımlarına dönük saldırılar karşısındaki güçlü mücadele ve örgütlenmenin artması, barış talebi etrafında da örgütlenilebilecek bir alan olduğunu düşündürüyor. Daha önce barış için bir araya gelmeyi sağlayan sebepler bugün belki daha da yakıcı bir şekilde geçerliliğini koruyor. Bu nedenlerle, politik koşullar az da olsa imkân verdiğinde, hızla güçlenecek bir ortak toplumsal muhalefet potansiyelinin olduğunu vurgulamak gerekir.

136 Mülakat No: 5, 17.02.2021, çevrimiçi.

VII. Sonuç ve Öneriler

Bu rapor bize öncelikle tabandan gelen barış talebini örgütlemekte önemli bir rol üstlenen kadın ve LGBTİ+ örgütlerinin çalışmalarına ayrıntılı bir şekilde bakma imkânı sağladı. Bu çalışmanın böylesi zengin bir deneyimin olduğu alandaki araştırma eksikliğini kapatacak adımlardan biri olduğunu düşünüyoruz. Özellikle içinden geçtiğimiz zor dönemde, barış talebi duyulmaz olmuş ve barış çabalarının sesi kısılmışken, bu sesin güçlü çıktığı zamanların koşullarını araştırmak bundan sonrası için önemli bir yol gösterici olabilir.

Bu çalışma için görüştüğümüz kişilerin barış anlayışında, şiddetin sürekliliğine ilişkin feminist bir bakış öne çıktı. Kadın ve LGBTİ+'lara yönelik şiddetin çatışma dönemiyle sınırlı olmadığını gören bu bakışa göre barış talebi sadece silahların susmasını değil, aynı zamanda eşitlik, özgürlük ve demokrasi mücadelesini de içeriyor. Barış talebi etrafında ortaklık kurulmasını sağlayanlar, demokrasi mücadelesi ve patriyarka karşıtı mücadele. Kesişimsel bir yaklaşım benimseyen katılımcılar; militarizm,

cinsiyetçilik, ırkçılık, sisheteroseksizm gibi sistemlerin birbirini beslediğinden hareketle barış talebini sahipleniyor ve koalisyonlar kuruyor. Bununla beraber, farklı örgütlenmelerin barış talebinin etrafında ortaklaşmasının çatışmadan doğrudan etkilenen Kürt kadınların ve LGBTİ+'ların deneyimlerini görünmez kılmaması adına da dikkatli davranılıyor. LGBTİ+ örgütlerinin barış anlayışında öne çıkan bir başka nokta ise LGBTİ+'ların kendiyile barışmayı barış mücadelesinin parçası olarak görmesi. Kendilerini bu mücadelenin öznesi olarak görmelerinde bu da rol oynuyor.

Bu çalışmadaki motivasyonlarımızdan biri çözüm sürecinde yürütülen barış mücadelesini, o mücadeleye dahil olan kadın ve LGBTİ+ öznelerin gözünden görebilmektir. Bunu yaptığımızda gördük ki resmî olarak 2013-2015 yılları arasında yürütülen ve birçok yayında da böyle ele alınan çözüm sürecinin sınırları, özneler açısından o kadar net değil. Bu, barış mücadelesinin çözüm sürecinin başlangıç ve bitişinin resmi olarak duyurulduğu tarihlerle sınırlı olmaması anlamına geliyor.

Örneğin, çözüm süreci bitse de OHAL dönemine dek çözüm sürecini tekrar canlandırma umudunu korundu ve barış mücadelesi bunun etrafında şekillendi. Bununla beraber, çözüm sürecinin sağladığı çatışmasızlık ortamı LGBTİ+ ve kadın örgütlenmeleri için birbirlerine yakınlaşma fırsatı sundu. Çözüm sürecinin açtığı bu alan aynı dönemde gerçekleşen Gezi direnişiyle birleşince toplumsal hareketler için oldukça dinamik bir alan açıldı ve birbiriyle temas kurma ve ortaklaşma imkânları çoğaldı. Kadın ve LGBTİ+ örgütleri, çatışmasızlığın açtığı alan sayesinde barış taleplerini daha dinamik ve etkili şekilde ifade edebildi. Kadın örgütleri için barışın aciliyetinde ortaklaşılan bu dönem LGBTİ+ hareketi için örgütlülüğün ve görünürlüğün artmasında önemli bir rol oynadı. Kadın ve LGBTİ+ örgütleri çözüm süreci boyunca pek çok farklı yöntem ve araç kullanarak barış çalışması yürüttü ve çeşitli kazanımlar elde etti. Resmi müzakere sürecine anlamlı katılım bu dönemin hedeflerinin başındaydı. Görüşme heyetine bir kadının dahil edilmesi ve Kadın Özgürlük Meclisinin kurulması bu hedefe yönelik çok önemli iki kazanımdı.

Araştırma kapsamında görüştüğümüz örgütlerin barış talebi etrafında hem ortaklaştığı hem ayrıştığı noktalar var. Ortaklaşma noktalarının başında farklı siyasi arka plan ve kimlikten kadın ve LGBTİ+'nın bir araya geldiği platformlar geliyor. BİKG ve LGBTİ Barış Girişimi, barış talebi etrafında ortaklaşılarak bağ kurulmasını sağlayan iki önemli

örgütlenme olarak karşımıza çıktı. Bu örgütlenmelerde barışın öznesi olmak üzerinden kurulan bir politik çerçeve üzerinden ortaklıklar tesis edilse de zaman zaman barış talebini yükseltmenin yöntemlerine dair tartışmalar yaşandığını anladık. Bununla beraber, örgütler barış talebinde ortaklaşabilmek için bazen toplumsal cinsiyet politikalarına dair farklılıkları gündeme getirmemeyi seçebiliyor. Örneğin cinsellik, şiddet bağlamı dışında nadiren ele alınıyor ve bu durum LGBTİ+ varoluşları dışarıda bırakabiliyor. Fakat buna dair yapılan tartışmaların dönüştürücü bir rol oynama potansiyeli var.

2015 yazında çatışmanın yeniden başlaması ve kısa süre sonra hızla derinleşen otoriterlik çözüm sürecinde elde edilen kazanımları önemli derecede etkiledi. Barış mücadelesinde yer alan kadın ve LGBTİ+ örgütleri bir süre müzakerelerin yeniden başlaması için devlet üzerinde baskı kurmaya odaklandı ve buna dönük kampanyalar örgütledi. Kürt coğrafyasında ablukaların devam ettiği süreçte ise kadınlar, hem oradaki yıkımı görünür kılmaya hem de çatışmadan etkilenenlerle dayanışmaya odaklandı. Temmuz 2016'daki darbe girişimi ve onun ardından gelen OHAL süreci ise barış talebini sürdürmeyi çok zorlaştırdı. Barışın kriminalize edilmesi sonucu barış mücadelesinde aktif yer alan kadın ve LGBTİ+ örgütlerinden pek çok kişi için güvenlik ve yaşamı idame ettirme gibi hayati meseleler acil gündemler haline geldi. Buna paralel olarak, sivil alana dönük yoğun saldırılar,

kadın ve LGBTİ+ örgütlerini var olma ve hayatta kalma mücadelesi vermek durumunda bıraktı. Barış gündemi zorunlu olarak geride kaldı. O dönemin yol açtığı ve hâlâ devam eden en önemli sorunlardan biri ise hem LGBTİ+ hem de kadın örgütlerinin içe kapanması, ortak politika üretmenin zorlaşması ve temas alanlarının azalması oldu. Mart 2020 itibariyle pandemi nedeniyle ortaya çıkan zorunlu fiziksel mesafeli sosyal temas ortaklaşmayı daha da zorlaştırdı. Ancak bütün bunlar kadınların ve lubunyaların bir araya gelmesini engellemiyor. Özellikle genç kuşaktan pek çok kişi kadınların ve LGBTİ+'ların kazanımlarına yönelik saldırılar karşısında bir araya gelerek örgütleniyor. Barış talebi etrafında ortaklıkları sağlayan sebeplerin hâlâ yakıcılığını koruduğu düşünülürse, siyasi ortam imkân verdiğinde, bu grupların barış mücadelesini güçlü bir şekilde yeniden örgütleyeceğini öngörmek zor değil.

Bu araştırma ve daha önceki çalışmalarımız¹³⁷ gösteriyor ki, kadınların ve lubunyaların gündemini barış süreçlerine dahil etmek ve barış süreçlerinde aktif özneler olarak yer almalarını sağlamak için ortak hareket etmeleri elzem. Politik koşullar barış mücadelesine odaklanmayı şu anda oldukça güçleştirse de hareketlerin birbiri arasındaki temas alanlarını

artırmak olası bir barış süreci için de çok önemli. İçinden geçtiğimiz dönem, farklı ideoloji, toplumsal cinsiyet anlayışı ve politika yapma biçimlerinden gelen ve barış mücadelesinin önemine inanan kadın ve LGBTİ+ örgütlerinin barış talebi etrafında hızlı ve somut taleplerle bir araya gelmenin yolları üzerinde birlikte düşünmesi için iyi bir fırsat olabilir.

Temas alanlarını artırmanın temel yollarından biri bu hareketlerde örgütlü kişilerin fiziksel olarak, güven içinde ve kaynak yetersizliklerine ilişkin endişelerden arınmış olarak bir araya gelmesini sağlamak. Görüştüğümüz pek çok katılımcı birkaç yıl önce kendiliğinden ve daha kolay bir şekilde oluşan birliktelik alanlarının artık çok zor elde edildiğini ifade etti. Bu nedenle bu alanları oluşturmaya odaklanan seyahatler, inzivalar düzenlemek ve örgütlenmelere bunun için kolaylaştırıcılık yapmak iyi bir yöntem olabilir. Pek çok insan hakları savunucusu gündelik olarak baskı ve risklerle karşı karşıya, kadın ve LGBTİ+ aktivistler de bundan azade değil. Aktivistlerin esenliğini merkeze alan destekler de bu alanları yaratırken akılda tutulması gerekenler arasında. Daha önce etkin şekilde barış çalışması yapanların şu an yöneldiği temel hak ve özgürlük mücadelesi için neye ihtiyaçları olduğuna bakmak da bu dönemde faydalı olacak desteklerden.¹³⁸

137 Güneş Daşlı, Nisan Alıcı & Julia Poch Figueras, [Barış ve Toplumsal Cinsiyet: Kolombiya Barış Süreci](#), DEMOS Araştırma Derneği, 2018.

138 Türkiye'de sivil toplum ve insan hakları savunucularının karşılaştığı zorluklar ve bu konuda yapılabilecekler hakkında kapsamlı bir değerlendirme için bkz. The Observatory for the Protection of Human Rights Defenders & İnsan Hakları Derneği, [Turkey's Civil Society on the Line: A Shrinking Space for Freedom of Association](#), 2021.

Hak ve özgürlük mücadelesi veren pek çok genç LGBTİ+ ve kadın çözüm süreci sona erdikten ve hatta OHAL'den sonra örgütlendi. Bu da barışın kriminalizasyonu, var olanı koruma, kendi içine kapanma gibi süreçleri, çatışmasızlığın getirdiği imkânları pek yaşayamadan deneyimlediklerini düşündürüyor. Buna karşın (veya belki de tam da bu yüzden) genç kadınların ve LGBTİ+'ların eşitlik ve demokrasi mücadelesi oldukça güçlü. Öte yandan gençler, barış sözünün doğrudan soruşturma sebebi olmadan kurulabildiği günleri hatırlamıyor olabilir, bu sözü bizzat kurmuş olan katılımcıların dahi o günleri hatırlamakta güçlük yaşadığı düşünülünce bu şaşırtıcı değil. Dolayısıyla kadın ve LGBTİ+ örgütlerinin çözüm sürecindeki deneyimini hatırlamak, paylaşmak ve üzerine birlikte düşünmek, farklı koşullar içinde barış talebi etrafında yeniden bir araya gelmenin ve özellikle mücadeleye genç kadın ve LGBTİ+'ların katılımının yolunu açabilir.

Gerçekten de kadın ve LGBTİ+ örgütlenmelerinin barış çalışmalarına çözüm sürecini odağa alarak baktığımız bu rapor her şeyden önce bir hafızayı canlandırma girişimi oldu. Hem araştırmayı yürüten bizler hem de katılımcılar açısından çok zengin bir deneyim ve birikimi hatırlamanın güçlendirici etkisi olduğunu düşünüyoruz. Buna ek olarak, çatışma devam ederken ve otoriter bir rejim altında yaşarken barış çalışması

yapmaya dair yol ve yöntemler üzerine düşünmek, araştırmalar ve deneyim paylaşımı gibi araçlarla barış mücadelesinin öznelerini güçlendirmek bu dönemde öne çıkan ihtiyaçlardan biri. Dileriz ki bu çalışma, araştırmaya katılan ve raporu okuyan herkes için bu ihtiyaçlar üzerine birlikte düşünme ve eylem gücü bulmanın araçlarından biri olur.

